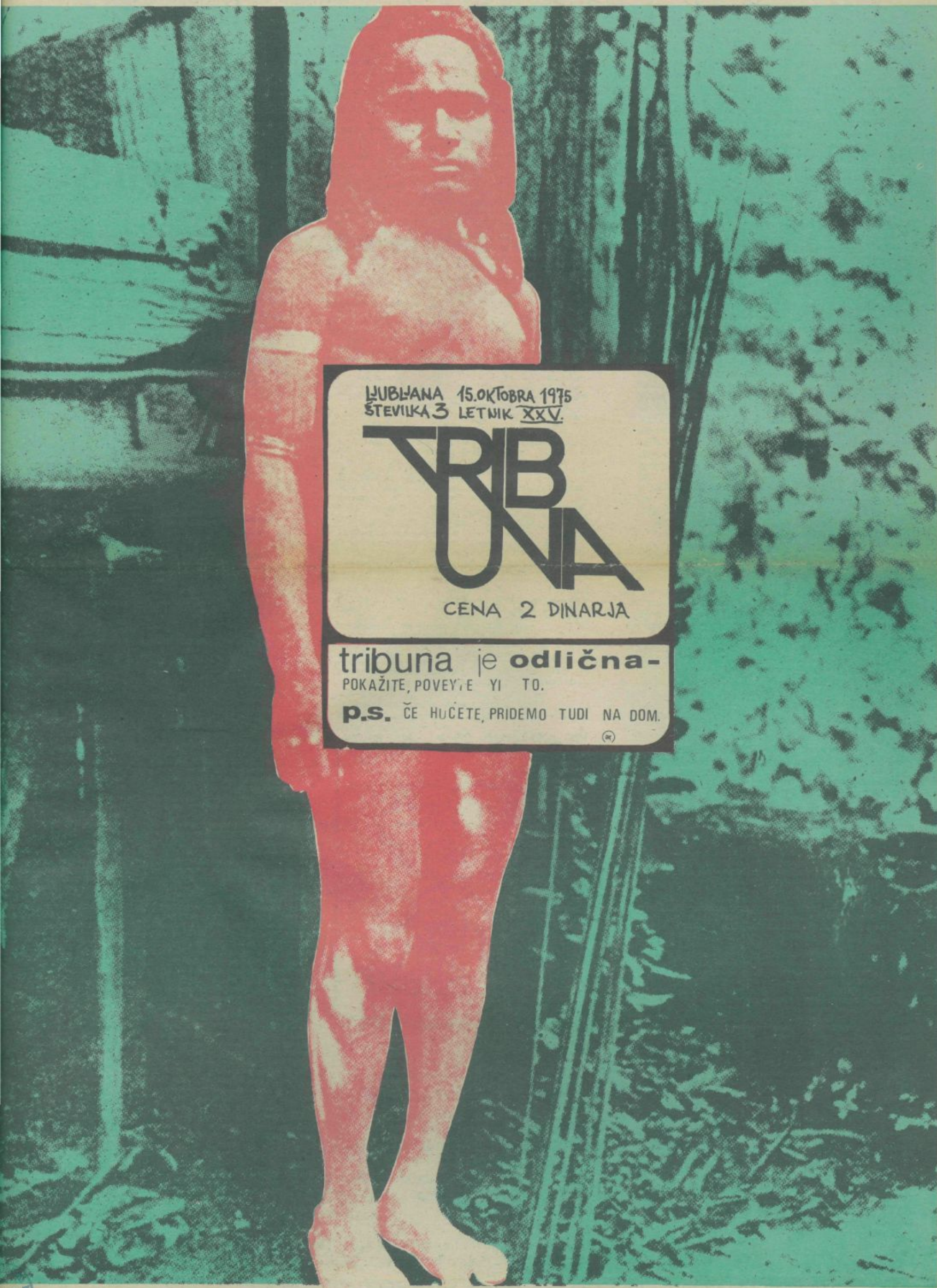


anskoletna TRIBUNA- 25 števil- je izšla v enajstih izdajah, zakaj samo 11 od 25 števil, kot piše v "glavi" Tribune? Olžni smo vam to pojasniti: "dvojne" oz. "trojne" številke po izračunih bistveno cenejše, in ker smo le tako "zvozili kosi", smo bili prisiljeni - zaradi finančnih razlogov torej izdati samo 11 izdaj Tribune. Z vami vred upamo, da letos ukrep ne bo potreben, kajti ni niti najmanj zaželen; če pa

je že, naj bo enkrat, največ dvakrat. Letos bo po prizadevanjih uredništva Tribuna izhajala "normalno", se pravi v rednem času, na "normalnem" formatu, z dvignjeno kvaliteto ravno, s pravočasno dostavo - skratka, prizadevali se bomo za čimbolj urejeno Tribuno. Tu nam lahko pomagate s svojimi prispevki o vsem, kar "žuli" študentski življenje in čimveč prispevkov bo, tembolj bo vsaka izdaja zanimivejša za vedno več bralcev, sooblikovalcev Tribune.

Uredništvo Tribune



LJUBLJANA 15. OKTOBRA 1975  
ŠTEVILKA 3 LETNIK XXV.

**TRIBUNA**

CENA 2 DINARJA

**tribuna je odlična-**  
POKAŽITE, POVEJTE MI TO.

**p.s.** ČE HUČETE, PRIDEMO TUDI NA DOM.





# Komentar

MED ZAHTEVAMO IN BORILI SE BOMO ZA ALI KAKO SE NE GREMO „POLITIKE“

Učinkovitost neke politične akcije – medsebojnega urejevanja odnosov in stvari med ljudmi – merim po smiselnosti cilja, h kateremu je ta akcija usmerjena v danih okoliščinah glede na položaj ljudi (v družbi), ki stojijo za njo.

Politična neangažiranost študentov kot heterogene socialne kategorije je lahko posledica nesposobnosti definiranja skupnega interesa te kategorije ljudi v družbi na osnovi izvedenega mnenjskega procesa, nemožnosti izražanja tega interesa in njegovega uveljavljanja – zaprti so komunikacijski kanali, ali pa se jih ne uporablja. Neangažiranost je nezmožnost, nemožnost uveljavljati svoj interes kljub normativni, deklarativni, formalni pravici in dolžnosti to počenati.

V minulem letu se je v formalnem političnem organiziranju nekaj spremenilo. Zlitje študentske organizacije v enotno mladinsko družbenopolitično organizacijo. Tako sta se zlitli grupi funkcionarjev, nekaj študentskih je dobilo visoke položaje v ZSM z visokimi honorarji za odgovorno delo. Ob tem je šlo za tudi za spremembo tehnologije političnega delovanja. To je pomembno.

Po enoletnem konsolidiranju novega je pomembno, kako je to novo vodstvo ZSM formalno cilje akcij in kako jih je izvajalo; bistveno: koliko so te akcije izražale potrebe amorfnih študentarjev. Ob pregledu tega delovanja lahko ugotovimo, da se je slednje odvijalo po formalni birokratski poti papirnatih sklepov in akcij.

Ze sama kronologija delovanja nove študentske formalno politične organizacije nam daje vrsto primerov za to. Najprej samoorganiziranje-reorganizacija. Skoraj povsod se je ustanavljalo nove OO z vsemi mogočimi komisijami. To samoorganiziranje je pomembno, zlasti ker je šlo v obrtni smeri: najprej kadrovskega zaseden vrh – predsedstvo, nato serijsko ustanavljanje s serijskimi programi v stilu „borili se bomo za“ (bolj kopije programa, sprejetega na kongresu, bendar brez izraženih potreb ljudi socialne sredine, kjer so te OO ustanovljali). To je bistveno. Ob vsem pa se razparcelizacija: ločitev samoupravnega delovanja od formalno protokolarno manifestativnega političnega delovanja, kar je povzročilo vrsto zablod. Tu je dan prvi vzrok relativno neuspešnega segmenta študentovega življenja, ki so ga imenovali politika. Razmejitev je sicer formalna, potrebna pa je predvsem zaradi velike entropije dela tistih, ki so nekaj delali. Drugi vzrok lahko iščemo v naravi ZSM – vzgojno manifestativni protokolarnosti njenega delovanja. Bistven vzrok temu pa je odvojen od procesa proizvodnje, izključen iz znanstveno-raziskovalnega dela, objekt v procesu učnovzgojnega dela; študentu je onemogočeno, da o problemih, pogojih in programu svojega dela neposredno odloča, čeprav so formalno dani za to vsi pogoji: ustava, zakon o visokem šolstvu, družbenopolitične organizacije. Osnovni vzrok temu je, da se zadeve ne rešujejo v jedru – na šoli, v osnovni socialni sredini. Tu se materializira formalno, normativno s politično akcijo. Temu naj služi politika!

FRANC HMEJAK



## razprava

Ljubljana, 7. X. 1975 - Fakulteta za sociologijo, politiko in novinarstvo

Danes je bila razširjena seja predsedstva OZSMS na FSPN. Glavna točka dnevnega reda je bila razprava o osnutku statuta FSPN. V razpravi, ki je bila dialog med študenti/predsedstvom in predstavniki statutarne komisije/profesorji, so se pokazali pereči problemi:

a. problem dosedanjega ne/sodelovanja študentov pri oblikovanju osnutka statuta in neprisotnost v okviru delovanja statutarne komisije. Pri tem velja omeniti še, da je bil čas priprave osnutka, čas počitnic in jesenskih izpitov deloma kriv za odsotnost študentov, ostali del krivde pa nekateri prisotni profesorji/vidijo v preozkem aktivnem jedru študentov naspram veliki pasivizirani množici.

b. v sklopu zgornjega problema zasledimo v osnutku statuta nezadostno upoštevanje študentov kot glavnega subjekta v študijskem procesu.

c. v okviru prej navedenih problemov je potekala razprava še o celi vrsti vprašanj, ki jih osnutek statuta prenaša na naslednja področja: - problem zagotovitve vsesplošno dosegljivega študijskega gradiva; - problem izboljšave študijskih praks; - izboljšava pouka tujih jezikov; - problemi izpitnih rokov; - problemi oblikovanja pedagoškega dela, še posebno vprašanje ankete o študijskem procesu med študenti...**ed.**

Ta seja je bila namenjena seznanitvi predsedstva OZSMS z osnutkom statuta in je obenem kritika in ustvarjalni prispevek k osnutku s strani sedanje generacije študentov. Ta seja je priprava za nadaljnje delo študentov pri oblikovanju statuta. ~~Študenti so se zavedali, da osnutek statuta bomo lahko študenti FSPN kritizirali in dopolnjevali na zborih svetov letnikov. S prispevanjem pri oblikovanju statuta imamo možnost vsaj teoretično, da prispevamo k izboljšanju sedanjih študijskih pogojev, k spremembi/presejanju/ kleslinenega odnosa profesor-student in k enakopravnemu vključitvi mladega človeka kot aktivnega člena študijskega aktivnosti.~~

# anketa

ŠTUDENSKA ANKETA O METODAH ŠTUDIJA IN PEDAGOŠKEM DELU PROFESORJEV

Ocenjevanje pedagoško-znanstvenega procesa na univerzi je za študente še vedno bolj ali manj le „kavarniška politika“. Kljub dejstvu, da imamo študente svoje predstavnike v samoupravnih organih visokošolskih zavodov, tudi v študijskih komisijah, študentske pobude za določene, največkrat le navidezne spremembe študijskega dela še vedno niso prodorne. Teze o reformi študija obstajajo, vzklikajo, vendar organiziranega delovanja na tem ni. Ena izmed stalnih oblik tega naj bi bile ankete o metodah študija in pedagoškem delu profesorjev. Po nekaterih visokošolskih zavodih jih študentje že izvajajo, vendar ne povsod, zlasti pa ne koordinirano, tako, da bi le-te oziroma njihovi rezultati vplivali na spremembe pedagoško-znanstvenega dela. Ze pred leti je na predlog študijske komisije pedagoško-znanstveni svet univerze priporočil fakultetam, naj med študenti izvedejo ankete o pedagoškem delu profesorjev. Poudarili pa so, da te ankete ne smejo služiti ocenjevanju profesorjev. Ravno to pa danes poudarjajo, ko govorijo o habilitacijski komisiji, kjer naj bi strokovno delo ocenjevali univerzitetni delavci, družbenopolitično aktivnost naj bi ocenjevali univerzitetne družbenopolitične organizacije, pedagoško usposobljenost pa študentje skupaj z delavci ravno s pomočjo teh anket. Tako stališče zavzema univerzitetni družbenopolitični organizaciji: Zveza komunistov in Zveza socialistične mladine.

Take ankete so študentje že dosedaj izvajali na nekaterih visokošolskih zavodih: veterini, pravni fakulteti, fakulteti za tehnologijo in naravoslovje, strojni, ekonomski in FSPN. Ankete so ispravevale za mnenja in ocene predavanj, seminarjev, vaj in študijskih praks. Ob analizi vsebine dosedanjih anket lahko ugotovimo, da so bile največkrat pomanjkljive in enostranske. Najpomembnejše pa je, da te ankete niso bile učinkovite, oziroma dobljenih rezultatov študentje niso posebej pretresali in na njihovi osnovi iz razprave niso potegnili kakšnih zaključkov, s katerimi bi lahko argumentirano nastopili na samoupravnih organih visokošolskih zavodov in zahtevali spremembe.

Ob vsem je vprašljiva še tehnologija anketiranja. Strokovni sodelavec Centra za razvoj univerze naj bi pripravil banko vzročnih vprašanj, tako da bi anketiranje potekalo enotno po vseh visokošolskih zavodih, seveda s tem, da bi na posameznih fakultetah prilagajali vprašanja specifičnosti lastnega študija.

Problem pa je nastal pri organizaciji anketiranja. Doslej še nihče ni bil uradno zadolžen, da anketiranje izvaja. Študijska komisija pri predsedstvu univerzitetne konference in nato samo predsedstvo sta sprejela sklep, naj anketo izdela in anketiranje organizira Center za razvoj univerze, ta pa te naloge ni uvrstil v svoj letni program dela in se temu delu izmika. Torej: še enkrat imamo opravka z žgečljivim birokratizmom.

Da bi delo lahko steklo, bi se nujno moral oblikovati strokovni organ, ki bi vodil proces anketiranja in obdelave, tako da bi lahko na tej osnovi študentje dejansko aktivno posegali v spreminjanje oziroma v odpravljanje dosedanjih slabosti študijskega procesa na visokošolskih zavodih. To vlogo mentorstva naj bi sprejel Center za razvoj univerze; na posameznih fakultetah pa se bodo morale aktivirati skupine študentov, ki bi skrbele za sam potek anketiranja in s svojim delom seznanjale druge študente, kar bi omogočilo kontinuirano anketiranje skozi generacije študentov.

To pa seveda predstavlja angažirano delo študentov. Lani so tako začeli na ekonomski fakulteti, kjer so tudi sicer študentje med najbolj aktivnimi na visokošolskih zavodih. Kakorkoli pojmujejo ankete, lahko ugotovimo, da niso objektivna slika stanja; torej je pomembnejša razprava, ki jo rezultati take ankete sprožijo med študenti in profesorji. Take ankete služijo zgolj aktiviranju argumentirane razprave o študentovem in profesorjevem delu na visokošolskem zavodu.

Ze na začetku smo omenili, da si ankete nekateri zamišljajo kot vir pedagoške ocene, ki je sestavni del ocene profesorjevega dela. Takega stališča ne moremo sprejeti in smo to že argumentirali. Bolj zaskrbljujoč pa je odnos predsedstva univerzitetne konference Zveze socialistične mladine do tega. Ta forum je sprejel papirnat sklep, da mora akcijo anketiranja voditi Center za razvoj univerze in da morajo ankete po vseh visokošolskih zavodih izvesti do srede maja. Vsa stvar pa je zamrla in ostala v rokah nekaterih aktivnih študentov na posameznih visokošolskih zavodih, kjer se s tem samoiniciativno ukvarjajo. Največ bi komisija tu naredila s tem, da bi navezala stike s Centrom za razvoj univerze in prek njega vzpodbudila koordinirano akcijo.

O stvari premislite še sami in nam pišite!

## IZ ARHIVA OD MAGNE PORGE

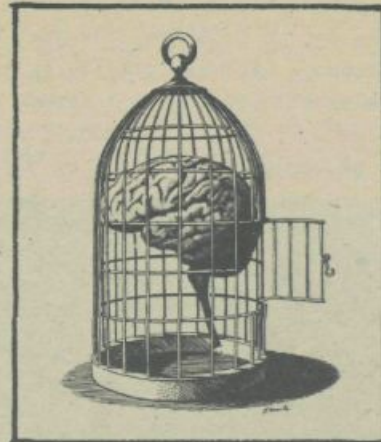


Vsak čas bo izšla NOVA ŠTEVILKA

ČASOPISA ZA KRITIKO ZNANOSTI, DOMISLJIVO & NOVO ANTROPOLOGIJO. Številka 9-10.

K VPRAŠANJU VERSKE SVOBODE - DEMONSKO SEME - MARXOVO POJMOVANJE JAVNOSTI - AMERIKA PO CHICAGO Preskrbite si jo.

V knjigarnah, pred Konzorcijem, na faksu, na Tribuni (Trg osvoboditve 1/II, soba 86).



## projekt

ŠTUDIJSKO RAZISKOVALNI PROJEKT

„SLOVENSKE GORICE“

Velika zahteva, ki se v zadnjem času vedno pogostejše pojavlja – povežava šol: praksa – bo v Mariboru končno zadovoljena. To ji bo omogočil študijski projekt Slovenske Gorice. Razbiti je potrebno okove, ki jih je tog študijski proces sklenil okoli študentov, izbrisati „izpitno industrijo“ ter kampaunsko učenje iz naših šol in dati študentom možnost, da bodo sodelovali v okviru študijskega procesa kot samostojni akcijski dejavniki. To pa bomo uresničili le z zavestnim vključevanjem raziskovalnega dela v študijski proces, z raziskovalnim delom, ki bo strokovno vodeno, vendar pa bo še vedno dalo študentu dovolj možnosti za samostojne akcije.

ZAMISEL O NASTANKU PROJEKTA

O široki uporabi študijskih projektov kot učne metode so se prepričali že v mnogih državah svet, zato ta projekt s tega stališča ne bo nič novega. Popolnoma nov pa bo za vsa sodelujočo študentsko populacijo v Sloveniji, zato je dobro, da ga malo razčlenimo.

Projekt se lahko vključi v redni študijski proces le s pravilno razdelitvijo nalog med študente in mentorje, omogočil bo poleg monodisciplinarnega tudi interdisciplinarno delo, njegova naloga pa je, da se navezuje na študijsko vsebino in da je konec koncev sprejet kot študijska metoda. Potrebe našega gospodarstva so znane. Ena najvažnejših, ki se je pričela razvijati v zadnjem času, je povečana zahteva po znanstveno-raziskovalni dejavnosti. Zaradi tega je potrebno že v okviru rednega študija (posameznih strok) usmerjati študente v raziskovalne poklice (aktivnosti), kajti le tako bomo poleg kvantitete dobili kvaliteto in porušili elitiziranje znanstvenega dela.

PROJEKT SLOVENSKE GORICE

Izbira socialnega študijsko-raziskovalnega projekta ni bila težka, saj je Maribor v neposredni bližini najzaostalejših slovenskih predelov. Doslej je bil uveljavljen predvsem „karitativen“ pristop k tej problematiki, tako da se je prepad med razvitimi in nerazvitimi predeli še večal. Za odpravo nerazvitosti pa je potrebna širša družbena akcija, katere temelje bi lahko predstavljali rezultati raziskovanj mariborskih študentov in profesorjev. Okvirno projekt Slovenske Gorice zavzema naslednje občine: Lenart, Ptuj, Ormož, Ljutomer, Gornjo Radgona, podrobneje pa ga lahko opredelimo z naslednjimi krajevnimi skupnostmi: Cerkevjak, Vitomarci, Juršinci, Tomaž, Bučkovci, Videm ob Ščavnici, Negova.

V okviru do sedaj izpeljanih akcij (snemanja) so realizatorji programov naleteli na vsestransko pomoč in odobravanje pri občanah.

- meseca septembra – startali geografski, urbanistični in agronomski program,
- oktobra – pedagoški in kulturno-zgodovinski program,
- novembra – gospodarski, socialni in turistični program ter ekologija,
- decembra – januarja – kompletiranje, sistematiziranje in valoriziranje zbrane dokumentacije,
- februarja – enoten vprašalnik (ponovna koordinacija zastavljenih nalog), izdelana vprašalnica vse do aprila, aprila anketa,
- julij – avgust – delovna akcija VEKS
- ... ponovno delo vseh skupin (po programih) do marca 1976, ko naj bi skupine pristopile k oblikovanju zaključnega poročila.

PRVI KORAKI

Tekma se je pričela. Pa ne le tekma s časom, ampak tudi z ustaljenimi nazori – tako profesorjev kot študentov, saj bodo morali oboji stopiti iz svojih vsakdanjih ustaljenih okvirov. Študent in profesor bosta v okviru tega programa morala biti sodelavca. In zakaj poudarjam vedno študent – profesor? Da bi se zagotovilo kontinuirano delo tudi kasnejšim generacijam študentov, da bi prišlo do preraščanja okvirov, ki so bili zdaj postavljeni, da bi se poglabili odnosi študent – profesor, da bi postali takšni projekti vsakdanji študij, raziskovalno delo študentov, da ... vse to pa bo možno le, če se bomo mi, študentje, maksimalno angažirali.

Marjan Vešnar iz Katedre, 18.9.1975, posebna izdaja zakaj? Nekaj strašansko novega se je tedaj zgodilo



TRIBUNA – odgovorni urednik Jadran Sterle, glavni Jože Skrij. Tole številko so uredili Srečko Fiser (stari lektor), Franc Hmeljak, Mitja Košir, Andrej Mrevlje, Jadran Sterle, Jože Vogrinc in Alojzij Zorman (likovni in tehnični).

TRIBUNA – izdajateljski svet: Smilja Amon, Božidar Debenjak, Spomenka Hribar, Robi Kovšca (predsednik), Marko Morel, Peter Pal, Andrej Pengov, Vili Pšenčny, Boštjan Pirč, Dorek Strajn, Janez Vodičar, Pavle Zgaga ter glavni in odgovorni urednik po funkciji.

TRIBUNA – študentski list, izdaja Univerzitetna konferenca ZSMS, uredništvo in uprava: 61000 Ljubljana, Trg osvoboditve 1/II – soba 86, telefon 21-280, tekoči račun: 50101-678-4720, stavek študentski servis, tisk: tiskarna Ljudske pravice, letna naročnina 35 din, poštnina plačana v gotovini, rokopišev ne vračamo. Oproščeni temeljnega davka na promet po pristojnem sklepu št.: 421-1/72 od 22.1.1973.



# aktualni interview:

## stanovanjska problematika študentov



Nič novega ne bomo povedali, nič ponovno pretresljivega ugotovili. Vprašanje nastanitve študentov v Ljubljani je več kot samo zaskrbljujoče. To občutijo študentje na svoji koži, spoznavajo pa tudi ljudje v različnih institucijah ter družbenopolitičnih forumih. Žal pa prepogosto ostaja le pri suhem ugotavljanju in tarnanju; vsi poznamo marsikatero posplošno konstatacijo, s katero naj bi bilo čez noč vse o.k., poznamo brezplodne vzkliske ogorčenja, obljube. Pa se je po vsem tem hrupu, ki se ponavlja periodično in vsaj enkrat na leto preplavi vse foruma ter časopise, kaj premaknilo? Zdi se, kot da je bil edini premik samo odmik, predstavitev odločilnega spoprijema s tem perečim problemom z danes na jutri, v (sicer ali pa tudi ne; kakor za koga) bližnjo bodočnost. Prvi novi študentski domovi so (nam? bolje vam!) obljubljeni šele čez nekaj let. Ni pa težko ugotoviti, da tudi ti ne bodo zmogli s svojo kapaciteto zadovoljiti iz dneva v dan naraščajoče študentske populacije. Medtem pa vsi tisoči študentov v Ljubljani živijo svoje vsakdanje, konkretno življenje, ki ga visoko leteče in globoko doneče abstraktne obljube le redko zadevajo, še manj pa spreminjajo. In le redkokdaj se vpraša, kakšen je ta dejanski današnji študentski stanovanjski vsakdan.

K.A., študent zadnjega letnika nekega oddelka na FF, je poln (večinoma bridkih) izkušenj v zvezi z golim bivanjem v Ljubljani. Njegove ugotovitve so še toliko dragocenejše, saj pozna razmere tako v študentskih domovih (konkretno ŠN), kot tudi v privatnem sektorju.

Vprašanja: „Postavil ti bi popolnoma konkretno vprašanje. Kako se ti osebno kot študent-posameznik srečuješ s stanovanjsko problematiko?“

Odgovor: „Sem že precej star študent in sem bil, takole, dve leti v Študentskem naselju in se mi zdi, da sem v teh dveh letih še kar dobro spoznal strukturo in te organizacije. Iz tega razloga, se pravi, ker sem jo spoznal, sem jo tudi zapustil. Trenutno sobe nimam. V tistih dveh letih v 4N pa se mi je vedno bolj zdelo, da je ŠN organizirano po principu geta, da ne rečem lagerja, in da je ...

V.: „V čem se naprimer to kaže, ta kasarniška organiziranost, organiziranost po principu lagerja?“

O.: „Ja, jest mam enega prijatelja, ki je zlo lepo povedal. On je sicer likovnik, pa je rekel, da moraš stvar samo pogledat, pa da vidiš, kaj je. Hodniki pa sobe pa to. Ampak jest, ki sem bolj na ene druge finte, pa sem videl da je ta lager-sistem, ta kasarna, razviden bolj na ravni mentalitete študentov, ki jo ta prostor, v katerem prebivajo, oblikuje. To je en zlo izrazit in potenciran privatizem, (mislim, da je bilo že enkrat o tem govorila v Tribuni) dejstvo pa je, da obstajajo metode, obstajajo rešitve, kako bi se ta privatizem dosti eliminiral in da bi bilo ŠN tako organizirano na principu skupnosti, ne prisilne skupnosti, ampak ...

V.: „Torej ugotavljaš, da ni dosti, če študent samo dobi sobo, ampak je tudi pomembno, kakšno sobo dobi in v kakšnem okolju. Ugotavljaš celo, da način prebivanja študentov pogojuje njihovo mentaliteto in s tem njihov odnos do družbe kot celote. Imaš ti kakšne konkretne predloge, kako bi se dalo to spremeniti?“

O.: „Ja, zlo realni moji predlogi verjetno ne bodo, ker se bo stvar ustavila tako kot ponavadi. Mislim, da pravzaprav ... Nekaj bi še o tem povedal. Kar je bilo takšnih konkretnih predlogov, niso imeli nobenega odmeva. In to je značilno za takšno strukturo kot je ŠN, da se nekdo, ki se za to zanima in hoče nekaj spremeniti, da se njegova iniciativa ponavadi ustavi na ravni drobne birokracije tamle v prisrni, naprej pa ne seže. To je čisto ena karkoidna struktura, v kateri predeš samo do vrat pravice, noter pa ne. Konkreten predlog pa bi bil: jest bi samo opozoril na ene projekte, ki so jih delali tudi že arhitekti in so bili že izdelani, sicer mislim, da za Maribor, vendar mislim, da bi bila stvar čisto aplikabilna tudi za nas. Da bi bile sobe drugega organizirane, recimo, da bi bile skupine sob, kot nekakšni apartmaji, kjer bi potem nekoliko večja skupina študentov imela svoje bivanjski prostor, potem prostor za spanje, pa za kuhanje in za takšne reči. Ne pa tako kot imaš zdaj: kasarna, dolg hodnik, vrsta vrat, ki morajo biti vsa bela, in vsa lepa in čedna in imaš potem tam skupni sekret, ki bi se ga dalo zelo učinkovito obdelat s kakšnih prihoanalitskih pozicij ali kaj takšnega, ker po mojem obstoji kot en težak vir frustracij v ŠN. Da ne govorim o tem, da je ŠN zaradi te svoje organiziranosti, privatistične in takšne, tudi konstantno leglo razizma in da se vsake toliko časa pojavljajo takšni izgledi, ki se jih sicer rajši zamolči kot pa ne, ampak so pa kljub temu.

Ja, ob vsem tem, kar sem do zdaj povedal o lagerstvu in karkoidnih strukturah, o kasarniškem sistemu, bi mi verjetno lahko marsikdo spodbijal, češ, saj imajo, študentje v Študentskem naselju Forum, ki je njihova organizacija, pa imajo aktiv ZK stanovanalcev ŠN, pa ŠKUC, pa radio Študent, pa še kaj vem kaj, ampak dejstvo pa je, da se vse te organizacije širokega kroga študentov v ŠN naselju zadevajo prekleto malo. V glavnem le toliko, kolikor vsi študentje hodijo mimo tistih kipov, ki so produkt Forme vive v organizaciji Forum.

Potem se blazno forsira menza v ŠN, tam naj bi vsi jedli in se destimulira kuhanje po sobah, ki je sicer že praktično skoraj onemogočeno in si s tem samo oteži življenje v sobi, po drugi strani pa je tam hrana nemogoča, se lahko zagiftaš, kadar koli hočeš. Ja, zdaj bo pa spet nekdo rekel, saj jest pa jem tolik pa tolik časa tam, pa mi nič ni; no, ja, mogoče bo deset let prej crknil.

Če še malo dopolnim tisto svoje mnenje o privatizmu, o privatniški mentaliteti stanovanalcev ŠN, ki je pogojena z okoljem, v katerem živijo. Zdi se mi, da se ta stvar najbolj izrazito odraža na nivoju medsebojnih odnosov stano-

valcev. Dejanske skupnosti v prvem pomenu besede ni. Tu pa bi navezal na eno stvar, ki spada tu zraven. To so ilegalci, ki jih predvsem uprava in njeni podaljški prikazujejo kot grešne kozle in jih izganjajo, kot da bi bili vsega oni krivi in to z velikim pompom servirajo študentom češ, glejte jih tukaj prasce preklete, svinje, kurbe zafukane, kako vam oni odžirajo prostor, zdaj pa ni prostora niti v skupinskih sobah. Meni se zdi, da je to čisto eno iskanje kvazi-problema in zamegljavanje pravih problemov s strani uprave. Zdaj pa bi imel še en konkreten predlog, ko sem rekel, da ni prostora niti v skupinskih sobah in ta je najbolj konkreten od vseh; namreč, da tisti, ki ne morejo dobiti postele v ŠN niti v skupinski sobi, naj pridejo s šotori, pa naj jih tam odspredaj na travi postavijo, pa naj tam kempirajo, ker mislim, da se da zdaj v Ljubljani v spalnici vreči, v šotoru spat komot tja do konca oktobra. Zase lahko povem, da sem bil dva meseca v skupinski sobi in da bi dosti rajše stanoval v šotoru, kot pa tam.“

P.S., študentka:

V.: „Ali in s kakšnimi težavami se ti osebno srečuješ v zvezi z iskanjem stanovanja v Ljubljani?“

O.: „Ja, jas osebno nisem imela nobenih težav, zato ker je moj oče tukaj lastnik enega dela stanovanja in tam stanujem ter mi ni treba plačevati in je vse fino.“

V.: „V zvezi s stanovanjem imaš ti tako urejeno situacijo. Ali pa morda veš, s kakšnimi problemi se srečujejo tvoje kolegice na fakulteti?“

O.: „Vem, da imajo kolegice hude probleme s tem. Velikokrat dobijo kakšno sobo, ki ni bogve kaj, pa morajo zelo dosti plačevati zanjo.“

Slučajno smo navezali pogovor tudi z študentkama iz Splita.

V.: „Vidve sta iz Splita. Domnevam, da so vajine težave v zvezi z iskanjem stanovanja še toliko večje.“

O.: „Došle smo ovdje prije sedam dana. Nigdje nismo mogli uopće nać sobu. Dale smo oglas u Delo i morale smo napisati čak i to cena ni važna, da bi bar dobili kakve ponude i dok smo došli na par tih adresa već je sve bilo izdato. Uopće nema oglasa da se sobe izdaju u novinama, a u studentski dom se uopće ne može više doć.“

V.: „S kolegico torej v Ljubljani nista našle stanovanja. Ali sta zdaj brez stanovanja, ali ste se zatekli h kakšni drugi, začasni rešitvi?“

O.: „Našli smo u Kranju, ali samo privremeno. Za mesec dana valjda.“

V.: „Torej je bil edini izhod najti sobo izven Ljubljane?“

O.: „Da, izvan Ljubljane, u Kranju. Imamo pola sata sa autobusom do Ljubljane. A onda opet do fakultete.“

V.: „V Ljubljano sta prišli iz druge republike. Kaj mislita, ali sta v primerjavi s tistimi, ki so prišli iz Slovenije, v kako posebnem položaju pri iskanju sobe?“

O.: „Sigurno. Mi smo imali takvo iskustvo da smo zapravo imali osjećaj da možemo teže dobiti sobu nego neki Slovenac. Konkretni primer. Soba je bila u Malejovci. Imala je poseban ulaz, cena nije bila visoka, premda smo mi bili spremni dati veću cenu, do pedeset ili šezdeset hiljada svaka, međutim imali smo osjećaj da on uopće ne želi primiti nas na stan, nego da insistira na tome da primi neke Slovence.“

V.: „Torej je lahko odnos stanodajalca do nekoga iz druge republike bistveno drugačen kot do nekoga iz Slovenije?“

O.: „Sigurno, sigurno da je drugačiji, ja mislim da smo u daleko težoj situaciji nego Slovenci.“

V.: „Split je prav tako visokoškolski center. Ali lahko primerjaš situacijo na tem področju tam in pa v Ljubljani?“

O.: „U Splitu ima više šansi, da se dobije soba iako su cene isto dosta visoke. Ali ima mnogo ponuda u novinama svaki dan, kod ovde ih uopće nema, a inače za studentske domove, možda je smeštaj lošiji i ima ga manje nego ovdje ali se može zato u privatnom sektoru nać soba, mislim, svaki može da je ponade, ali ovdje se uopće ne može dobiti nešto.“

In še ena študentka:

V.: „Alenka, kot mnogi, ki niso iz Ljubljane, se tudi ti iz leta v leto srečuješ s problemi, ki se tičejo stanovanja. Ali bi lahko povedala kaj o tem?“

O.: „Sem že četrto leto v Ljubljani. Kljub temu precej dolgemu času bivanja tukaj še zdaj nisme našla ene sobe, ki bi mi odgovarjala glede cene in glede življenjskega prostora. V teh letih pa sem zato dobila precej izkušenj kar se tiče teh stvari. In sem velik pesimist glede tega. Ljudje blazno zatirajo študente kar se stanovanja tiče in to na vseh področjih: materialno in tudi psihološko.

Lahko povem samo en primer izmed mnogih, ki sem jih do sedaj doživela. Bilo je v bližini FF, na Mirju. Neka stara ženica mi je ponudila eno majhno sobo na podstrešju, zelo majhno sobo, brez kurjave, brez obiskov in vse sem sprejela, samo da bi bil mir. Pogoj je bil tudi občasno pomaganje v gospodinjstvu. Po nekaj dneh me je povabila na klepet in pogovor je nanesel tudi na fante. Povedala sem, da imam fanta, nakar je ostro nastopila in mi še enkrat zabičala, da ne sme biti prav nobenih obiskov. Rekla sem si, važi, bomo tudi to dali skoz. Potem pa smo prešli na področje vere. Mirno ji povem, da nisem verna, ampak da niamam nič proti ljudem, ki so verni. Sledila je pridiga v stilu koliko da sem zamudila, ker nisem verna, nakar me je vrgla iz hiše brez kakršnega koli opravičila.

Zdaj živim pri sorodnikih, a imam kljub temu zelo težke pogoje in si bi zelo želela iti stran, a ni nobene možnosti; sploh ne iščem več sobe, ampak sem se sprijaznila s tem, da bom še ta čas, kolikor bom v Ljubljani, tam. Nimam več upanja, da bi sama lahko naredila kaj v zvezi s tem. Ne vem, kaj se bi dalo narediti v zvezi s tem. Mislim, da bi morala republika ali občina vzeti vso stvar v roke, ker v Ljubljani je ogromno sob, ki so prazne, cela podstrešja so prazna nenaseljena in mislim, da bi bila vsesplošna korist, če bi se popisala vsa podstrešja in stanovanja in sobe, ki so prazne in se potem razdeli, pa magari da bi študentje potem sami popravili s pomočjo prijateljev in uredili, kar bi bilo treba. Mislim, da bi s tem postala situacija precej bolj sprejemljiva. Tako pa ostane samo odiranje in zatiranje.“

V.: „To so tvoje osebne izkušnje. Pa misliš, da se s takšnimi in podobnimi problemi srečujejo tudi tvoji prijatelji, znanci in študentje nasploh?“

O.: „Ne poznam niti enega, ki ne bi imel teh problemov. Redki so takšni, ki si lahko privoščijo stanovanje za 150 džonov na mesec, garsonjero, ker imajo doma tako ugodno materialno stanje. Vsi ostali pa životarimo, res. In je skrajni čas, da se to neha. Prav res.“

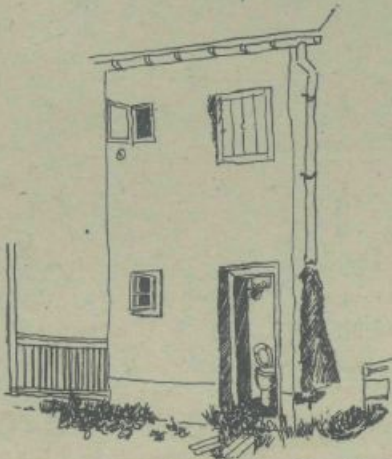
V.: „Takšni pogoji pa sigurno vplivajo tako na študij, na uspeh pri študiju, pa tudi na ostale vidike življenja, saj ne more človek v Ljubljani samo študirati, vse ostalo pa enostavno izključiti?“

O.: „To je res. Spomnim se, da sem prvo leto, ko sem prišla v Ljubljano, živel v tako bednih razmerah, da sem takorekoč celo leto preživela v mestu in sem se vlačila iz lokala v lokal, žvela pri prijateljih raje, kot da sem se vračala v temno, mrzlo sobo, ki sem jo še drago plačevala. Poleg tega se je to poznalo tudi na meni sami. Bila sem zelo daun, psihološko čisto na dnu in tudi na učnem uspehu se je poznalo, saj nisem imela nobenega prostora, kjer bi lahko delala, kjer bi imela mir. V knjižnici, v Nuku, je takšno vzdušje, da človek težko zdrži, ni tisto okolje, kjer bi lahko v miru študiral. Bili so me vsi siti in jaz sama sebe tudi. Ampak drugega ni bilo. In vem, da se tudi drugi študentje srečujejo s tem in je zelo ušivo vse skupaj. Samo streha nad glavo ni vse, ni rešitev tega problema v tem, da se zagotovi le določeno število sob, morajo biti zagotovljeni vsaj osnovni pogoji za normalno življenje, da je soba topla in zračna, kar pa velikokrat ni.“

V.: „V Ljubljani je že zdaj veliko študentov, ki si ustvarijo družino, imajo otroke ipd. in zgleda, da jih bo vedno več, število narašča.“

O.: „Osebnim nimam teh problemov. Poznam pa dovolj primerov in lahko rečem, da je za študenta, ki ima družino, ali pa če sta celo še oba študenta, veliko težje, kot pa za samega študenta, kar se tiče stanovanja. Ljudje zelo neradi oddajajo sobe družini z otrokom. Če pa že oddajo, jo še posebej odederejo. Poznam par z otrokom, ki ne samo da nista dobila sobe, temveč so ju na račun tega, da sta sobo nujno potrebovala in bila pripravljena dati zato celo predplačilo, enostavno zgolfali. Ti, ki so sobo oddajali so preko posebnih mahinacij enostavno poverili predplačilo, moja prijateljka pa jih niti tožiti ne moreta. Tu se pokaže, kakšne posledice ima prava neurejenost oddajanja privatnih sob študentom. Lahko si samo predstavljamo, kako je študentu in še z družino dati dva milijona in pol predplačila, ko že tako nima denarja, poleg tega pa se lahko zgodijo še takšne stvari. In dosti ljudi je v Ljubljani takšnih, ki to situacijo izkoriščajo, ki grabijo denar na ta način. Jest sem prepričana, da ta dva, ki sta odrta ta moja prijateljka, nisto to prvič naredila. Nekateri pač uspešno izkoriščajo takšno družbeno situacijo, ko ni dovolj študentskih domov in ni kontrole nad privatnimi sobami in si na ta način pravo premoženje nagrabijo skupaj. Po mojem je to zelo razpaseno po Ljubljani.“

Ni bil naš namen, da bi dali splošno sliko, splošen prikaz situacije, v kakršni se znajde študent, ko bi rad študiral, pa ni doma iz Ljubljane. Nismo hoteli analizirati obstoječe situacije. Tudi komentirati je ne bomo. Dovolj so povedali sami študentje. Dovolimo si le dve ugotovitvi. Zlastno je dejstvo, da sta še vedno najbolj razširjeni sredstvi reševanja študentskih stanovanjskih problemov denar in zveze. In tu prav ničesar ne spreminjajo obljube, da bo, recimo, leta 1980 popolnoma drugače. Kajti (in to je druga) študentje živijo danes, prav ta dan v takšni situaciji, kot so jo opisali in ne morejo živeti človeka vredno življenje od praznih obljub in licemernega zgranzanja. Pa tudi do leta npr. 1980 ne morejo počakati, da bi potem lepo in dobro imeli. Zato ne more biti začudujoče, če je v takšnih razmerah sam študij, delo na fakultetah in v organizacijah ipd. potisnjen daleč za druge probleme, ki so le eksistenčni. Kajti s praznim želodcem in brez strehe nad glavo se ne da študirati (kar je ugotovil že K. Marx) v eni podobni varianti.





# vanja Sutlič: Kultura in neposredna proizvodnja

V prenašanju kulturnih dobrin kot samih na sebi nevtralnih v tistem smislu, ki je v njem, recimo, govoril Marx, je stroj stroj; le v določenih odnosih je kapital. Kulturna dobrina je kulturna dobrina; v enem primeru služi socializmu, v drugih primerih služi kapitalizmu. Ta nevtralizacija produktnega karakterja kulturnih dobrin že sama po sebi, vsaj na tem sektorju, da uporabim ta termin, povdarja restavratsko, obnovljeno, vzpostavljeno staro delovanje in mišljenje na področju dohoda... Kulturne dobrine pomenijo poseben sektor industrije; v zahodnem svetu in posebno v Ameriki niso zunaj industrije, kot tudi delavci na tem sektorju, vzeti v poprečju in ne tisti vrhunski, niso zunaj ekonomskih relacij, ki veljajo za vse ostale neposredne proizvajalce.

Pri nas zdaj naletimo na obnovljeno ne povsod ravno premišljeno distinkcijo med tim, proizvodnim delom in neposredno neproizvodnim (med drugim tudi kulturnim) delom. Ta distinkcija, kakor jo je npr. Smith videl in Marx v določenem kritičnem aspektu sprejel, napr. ni več v veljavi na odločilnih sektorjih te proizvodnje v Ameriki. Ne mislim na tisto, za kar je Marx menil, da je periferija družbenega načina proizvodnje v kapitalizmu, na netipično produktivno delo v tim, duhovni sferi. Slednje zdaj postaja pomembno na obsežnem sektorju tim, kulturne industrije, – to ni samo metafora – ki sodeluje v formiranju nacionalnega dohodka itd. Kulturna industrija ustvarja specifične dobrine, ki so daleč od tega, da bi bile izraz nekaterih fiksnih konstantnih potreb, poželjen, da uporabim Marxov termin iz Nemške ideologije; ona ustvarja luksuzne dobrine, oddaljene od fundamentalnih dobrin, specifične abstraktne dobrine; vsakodnevno oskrbuje človeka s psevdo dobrinami, ki zelo široko cirkulirajo v človekovi duhovni potrošnji in so izredno relevantne za bogati kulturni sektor produkcije, na katerem se proizvajajo. Kultura torej sploh ni pojem, ki bi ga lahko kar tako sprejeli. Kultura je nasploh rezultat 19. in 20. stoletja. Prej so obstajali različni odnosi v delitvi dela na intelektualno in manualno, na delo glave in delo rok, toda kultura s svojimi akademskimi in univerzitetnimi strukturami, s svojimi društvi in sekcijami, s fundacijami in derivacijami, to prej ni obstajalo. Beseda je o zgodovinskem preurejanju tega sektorja, ki se prav na zahodu maksimalno paradigmatično razvija. Marxova teza, da je eden temeljnih pogojev za višjo fazo komunizma to, da delo postane prva življenjska potreba, tj. dialektična istovetnost produkcije in konsumacije, pa tudi implikacija te odločitve teze, je rešena tu, na tem terenu, na drugačen način, namreč s premestitvijo bogastva človeških potreb iz intenzitete v ekstenzitetu, iz koncentriranega duhovnega bitja človeka v njegovo bogastvo, ki se razodeva v zunanjih znakih: kopičenju dobrin v relativno večjem ali manjšem obsegu. Ta tim, rešitev je eden zelo pomembnih pogojev, da se moderni kapitalizem (ali, če kdo želi, neokapitalizem ali pozni kapitalizem) v teh deželah obdrži. Opozarjam, da pod kulturo tu razumem tudi kvantitativno najširše, najelementarnejše oblike nekaterih materialnih uporabnih dobrin, npr. njihovo estetsko plat. Beseda je torej o dobrinah najširše potrošnje, ki, kot izgleda, po Marxovi delitvi glede na reprodukcijo (delitvi na vejo I in vejo II) spadajo v vejo II oziroma –b–. Toda prav tako

relevantne in dejavne so v veji I. Kulturne vrednote in kulturne dobrine so se v teh deželah postavile nekako vmes med socializem in komunizem. Kapitalizem je sam postal privlačen, ker je ustvaril široko, bogato produkcijo kulturnih dobrin, ki odlagajo na pozneje vprašanje socializma; dovolj je čitati npr. Galbraitha, ki je brez dvoma eden najinteligentnejših ameriških ekonomistov, da nam postane jasno, zakaj je kapital to storil. Motiv seveda ni obogatitev človeške osebnosti, človekovega duhovnega bitja, ampak zakon ohranitve kapitalističnega načina produkcije. Zato bi bil rezerviran do tistega, kar se danes naziva kultura, a je prirejeno manj vulgarnim procesom konstitucij tega sektorja proizvodnje v zgodnejši emfatični tradiciji, ko je beseda kultura pomenila nekaj vzvišenega in kar smo tudi mi z več ali manj opreznosti prevzeli, toda, če smem tako reči, s svoje strani še bolj izpraznili ta sektor in pojme, ki na njem vladajo, v odnosu do relevantnosti za celoto procesa proizvodnje. To je naša stara dilema, kako se postaviti glede financiranja – problem, ki bi morda spadal v vprašanje sociologije mecenstva v kulturi, ki pa ima z osnovno Marxovo ambicijo presejanja delitve dela na duhovno in materialno prav malo zveze. Tu smo še vedno sužnji teh vprašanj, ko da bojo problemi financiranja rešili to vprašanje. Vsekakor je razumljiva naša namera, da se kultura povezuje z nosilci družbeno ekonomskih dogajanj, s samoupravnimi procesi; da se iz svojega akademizma in zaprtosti, ki je sicer lažna zgodnejši fazi kapitalističnega razvoja, a ni kot taka specifična za današnji kapitalizem, iz te izoliranosti spet poveže z neposrednimi družbenimi procesi, z neposrednim procesom družbene reprodukcije in najširše potrošnje. Treba pa se je neprestano zavedati, da zahteva razvijanje produkcije, ki ima za funkcijo določeno potrošnjo, tudi razvijanje novih potreb kot svojih duhovnih predpostavk. Zaradi tega se je treba boriti ne samo za povezanost kulture z neposrednimi družbenimi procesi, ne samo za socializacijo kulturnih dobrin, za poti, kako bi dali kulturo neposrednemu proizvajalcu, temveč predvsem za novi tip te povezanosti, ki ustreza novemu tipu vrednot in s tem novemu načinu obravnavanja duhovnega bitja v celoti potrebe. O tem, o fundamentalni potrebi človeka, ki seveda ni samo jed, pihača in ostalo, kar Marx navaja v Nemški ideologiji, temveč o delu, ki je prva življenjska potreba, kot pravi v Kritiki gotskega programa je treba razmisliti, ko je beseda o kulturi pri nas. Mi smo nasledili institucije in v njih živimo, prav kakor smo nasledili določene oblike materialne produkcije, kakor smo dejavni v procesih deatizacije na vseh nivojih, kakor smo dejavni v socialistični funkcionalizaciji ekonomskih oblik, ki se iz svojega samostojnega eksistiranja postavljajo v službo osnovnih socialističnih ciljev. Prav tako bi morali biti dejavni v procesih, ki kulturo, kakor nam je sektorsko dana v nasledstvo, postopoma raztapljajo v karakter proizvajalca, v karakter celovitega delavca, v karakter človeka, od katerega niso ločena sredstva za proizvodnjo, predmeti dela in proizvodi dela; ki ni subsumiran pod sredstva za proizvodnjo.

Navidez dogmatiko (v tem smislu so izrazili nekatere zadržke kritiki) se zdita tržišče in blagovna proizvodnja pri nas kot obnavljanje starih struktur, ki smo jih nasledili

od kapitalizma. Dejansko je to pot, kako se sredstva za proizvodnjo zares in ne le juridično vračajo k neposrednemu proizvajalcu. To mora biti naša osnovna linija danes na tim, kulturnem sektorju, ki je sam na sebi le eden od rezultatov delitve dela, ki ga je treba ukiniti uko na družbenem kot na individualnem nivoju. Nisem govoril o tehnološki, ampak o socialni delitvi dela. Redukcija kulture na človeka proizvajalca lahko ima nekatere konfuze, pa tudi nevarne implikacije, če izhajamo od tega, da je dejanski neposredni proizvajalec tule ali tam v konkretnem podjetju, v tej ali oni temeljni organizaciji združenega dela, merilo kulture. Toda mi moramo ustvarjati take pogoje, v katerih on lahko obstoji, v katerih je lahko to merilo. To je bistveno problem orientacije razvoja in perspektive, ne pa ideologija neposrednega proizvajalca v njegovi faktičnosti, v njegovem, da tako rečem, empiričnem liku, kakor nekaka obnova... proletkulta. Neposredni proizvajalec v samoupravnih dogajanjih je subjekt v prehodu; tu je v odmiranju starih karakteristik, ki jih prinaša iz preteklosti; neprestano se spreminja. Neposredni proizvajalec je dinamična kategorija, ne pa statična. Redukcija problema na proizvajalca zahteva, da zavržemo fiksno kategorijo faktičnega človeka-neposrednega proizvajalca in da redukcijsko ter človeka razumemo kot dinamično dogajanje. Neposredni proizvajalec se sam spreminja, kolikor bolj kultura vstopa v njegove neposredne delovne procese, kolikor on postaja duhovno bitje, ne pa, da si le v tim, prostem času prisvaja sektorske rezultate; kolikor mu torej proizvodnja postaja prva potreba, toliko se seveda spreminja tudi sama proizvodnja.

## OPOMBE:

1) Tekst je preveden iz knjige Od združenega rada do asocijacije slobodnih proizvajalca, ki jo je pravkar izdala „Biblioteka Naših tem“ in katere prikaz bomo najbrž objavili v eni naslednjih števil Tribune. Gre za zbir študij in diskusij z idejno teoretičnega posvetovanja na omejeno temo, ki so ga pripravili mestni komite in komisija za idejnopolitično izgradnjo ZK mestne konferenice ZK Hrvatske Zagreba in raziskovalno izdajateljski in izobraževalni center „Naše teme“.

Diskusijo Vanje Sutliča, enega naših najvidnejših filozofov, objavljamo kot provokacijo in spodbudo teoretičnemu pristopu k vprašanju kulture na tej univerzi. Tekst je za to na eni strani dovolj globok, na drugi pa tudi dovolj jase in odprt. Naslov k tekstu je izbral prevajalec.

2) Glej predvsem Marx-Engels, Izbrana dela (MEID) II, strani 194, do 197, op. prev.

3) Avtor očito misli na delitev, ki jo izvaja Marx v II. knjigi Kapitala, ko obravnava reprodukcijo celotnega družbenega kapitala in deli proizvodnjo na proizvodnjo sredstev za proizvodnjo ter proizvodnjo potrošnih dobrin, sredstva za potrošnjo pa dalje deli na potrebna in luksuzna.

4) Njegovi najbolj znani deli, Nova industrijska država ter Družba, ki živi v izobilju, sta izšli tudi v slovenščini.

5) Glej MEID IV, stran 493 in okolica.

Prevod in priredba JV

## NEPROGRAMSKI TEKST O KULTURI V 3BUNI

Z vidmarjansko tradicijo napolnjen prostor (ta tradicija se menda inspirira pri svetobolnih točkah Cankarjevega pisanja, zanemarljivo pa, jasno, ostale) boleha za pojmovanjem kulture kot nečesa, kar je v nekakšni zvezi (približno analogni platonični ljubavi) s sklopom večnih vrednot, ki transcendirajo vulgarno realnost. Stavek Vanje Sutliča, da kultura sploh ni pojem, ki bi ga lahko kar tako sprejeli, ampak je rezultat 19. in 20. stoletja, je mogoče med drugim razumeti tudi kot odgovor na takšno pojmovanje (glej kontekst).

Če izhajamo ne iz obstoječega, ampak iz neobstoječega (utopičnega), je najkoristnejše izhodišče postavka, da kultura ne eksistira (študentska kultura pa še celo ne).

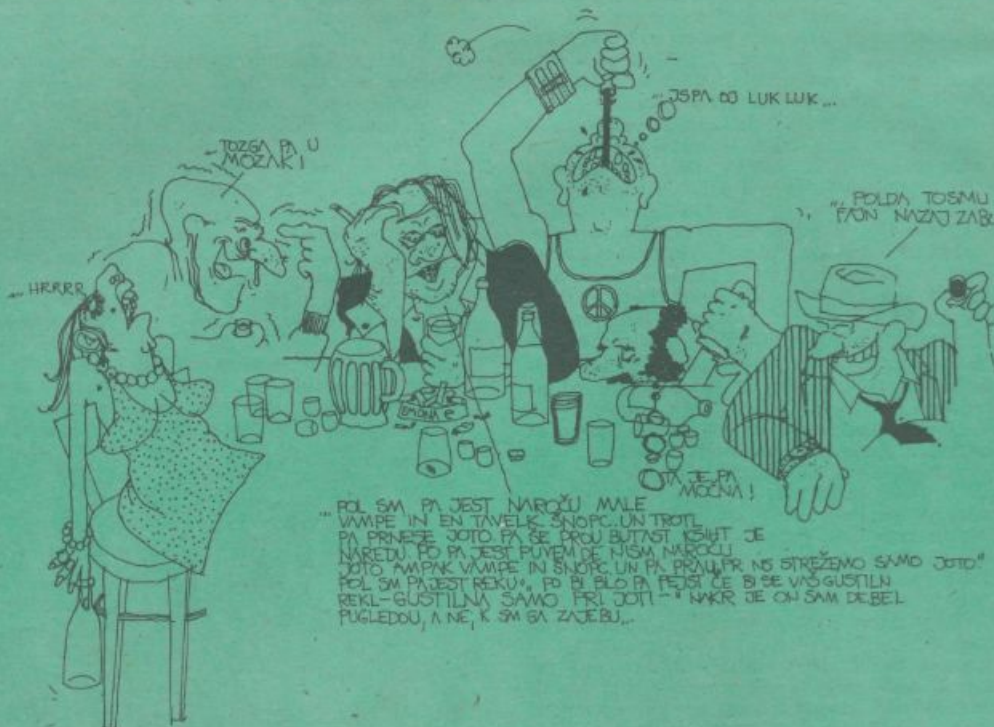
Glede na vse to in še drugo področje kulture v 3buni zavzema približno naslednje bolj specializirane panoge:

- srčna kultura
- subkultura (kriminološki smisel)
- tropske in subtropske kulture
- kulture bakterij (laboratorijske)
- kulturno obnašanje ali olika
- kulturna politika in politična kultura
- kulturne rubrike in tako naprej.

Diskusijski prispevek V. Sutliča, ki je objavljen tu poleg, je v tej smeri zelo poučen in se ga splača prebrati.

Jasno postane, da so „programski izhodišča“, kakor se ta fraza običajno razume, v tem kontekstu odveč in da jih ni mogoče eksplicitirati. V času tendenc k obnovi „na višjem dialektičnem nivoju“ proletkulta še tolažba za individue: nič hudega, če je morebiti malce konfužno ali celo nerazumljivo, bog ne daj – bo že bolj.

s.f.



V ponedeljek, 20.10.1975, ob 17h bo sestanek sodelavcev Tribune s področja kulture in literature. Stvar se bo vršila v prostorih Tribune – Trg osvoboditve 1, 2. nadstropje, soba 86. Vabljeni novi in stari, aktualni in potencialni. Zadeva odločilnega pomena!

MAJNSHULAI



ena marjetica  
in en čmrlj  
sta se nekega  
sončnega jutra  
zaljubila  
plesala sta samo  
tisto, poletje



stopil sem navzdol po njenem strmem obrežju  
vanjo sem zagazil globoko  
skoraj do kolen  
še le tedaj sem opazil  
droben iskriv kitajski uasmešek  
na koncu njenih drobnih nemirnih valov



poglej v oči  
niso solze  
to dež pada



neprestano te nekdo preganja  
čas je to praviš  
odpluj z ladjo daleč na morje  
mornarji ugotavljajo čas po zvezdah



prav takšna je bila

we ain't goin' nowhere  
we're just runnin' from  
clyde barrow



ko je oblačno  
takrat ni zvezd  
takrat ni časa

včeraj je priplezal k meni  
palček  
ves čas je igral na piščalko iz  
jesenovega lubja  
ampak bil je skoraj brez  
posluha in nobene pesmi ni  
znan do konca  
močno ga je skrbelo da se  
ne bi zmotil  
potem sva na moja vrata napisala  
da je pravzaprav vseeno ker  
se da tudi z malo besedami  
kar precej povedati



kot senca  
zvok umrlega saksofona  
ko pride moja sanjska ladja  
domov  
izkrivljen obraz prijatelja  
s hribov  
zajtrk v vročem popoldnevu  
ko so rjuhe še potne  
in prav potihlo vzdihljaj  
rad bi il charlie parker



če bi prišla  
maló bolj pozno  
bi morda že spal  
in čaj i skuhal kdo  
drug



v sobi poleg moje živi prav majhen kenguru  
včasih ko je ob večerih otožen  
pride k meni  
tako na obisk  
takrat pije čaj  
in se pogovarjava o vsemem  
ko je pozno  
se vrne v svojo sobico  
ali pa prespi pri meni



če bom kdaj šel čez morje  
ti bom prinesel mnogo letip  
reči  
predvsem ti bom pa prinesel  
piščalko s katero se zjutraj  
zbudijo morske krave



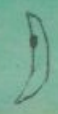
ali si kdaj videl  
čmrlja  
osvajati marjetice  
to je kakor bi se  
s kolesom vozil po  
starem mestu



enkrat zvečer  
ko boš že močno zaspana  
in boš položila glavo  
na mizo  
ti bom povedal prav  
vse tisto kar včasih  
pozabim



včasih mi da  
kakšno drobno stvar  
in reče  
da si pingvini  
nosijo kamenčke  
potem ko grem  
popoldne po cesti  
in dam roko v žep  
se spomnim



ervin hladnik toni škrlanc clyde barrow  
1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

#### SPOŠTOVANI UREDNIK!

Tukaj vam pošiljam svoje pesmi, če vam bo stil pisanja ugajal  
za vašo rubriko, vam jih bom seveda redno pošiljal.  
Tovariško vas pozdravlja  
(podpis ni prav berljiv)

S tem odpiramo novo rubriko, ki je rezervirana mojemu  
ugajanju. Vljudno vabljeni!

kultni urednik.

Te pesmi izvirajo iz predala na uredništvu in so sicer že nekaj let  
stare, ampak ugajanju čas ne diktira meja.

#### NEVARNI PRIJATELJ

Mlad in neizkušen si,  
prijatelj ne more bit ti vsak,  
zato dobro si premisli,  
predno storiš kak korak.

Svet je velik in širok,  
daleč po njem te lahko vodi pot,  
Za delom greš v svet, za denar!  
Zdaj začne se nevarna stvar.

Nevarni ta prijatelj,  
hodi za teboj povsod,  
denar imaš in misliš si,  
sedaj sem pa gospod.

V gostišča in gostilne  
zahajati si začel,  
popivaš in uživaš,  
sedaj si se ujel.

#### V BOJ

Kam tovariš se odpravljáš?  
nekam tebi se mudi?  
Kaj od doma se poslavljáš,  
zakaj v skrbeh ste vsi?

Zdaj vem, kam tebi se mudi,  
tudi jaz pojdem s tabo,  
v bojišče svoji domovini,  
za svobodo in njeno slavo.

Mi svoje dvignimo pesti,  
mašinka puška naj zapoje,  
naj okupatorju drobijo se pesti,  
za grozodejstva in zločine svoje.

Kaj mar ne veš, kaj se dogaja?  
Fašisti napadli so deželo našo,  
kak srd se v njih poraja,  
odpeljali so mi brata,  
požgali domačijo našo.

Preveč muk so že prestali,  
naši fantje in sestre,  
v taboriščih so življenja svoja dali  
kedo Slovence naj zatre?

Kaj morali si naše drage?  
Kaj požigali naše si vasi?  
Ne boš slavil ti zmage,  
v borbi smo enotni vsi.

Topovi zagrmijo, mašinka zareglja,  
bori se vneto partizan,  
bori se zemlja naša vsa,  
da več ne bo Slovenec tiran.

#### VERBANIČ

MARIBOR, Limbuška c. 27

#### OBED

Peč v kotu tam stoji,  
króg nje mama se vrti,  
pripravlja nam kosilo,  
tečno in obilo.

Doda korenček in še sol,  
že kmal bo kuhano na pol,  
a naši so želodci prazni,  
željni vsak po svoje,  
in okusi razni.

Obed na mizi že stoji,  
malo naj se še ohladi,  
nato urno v roke žlico,  
vilice, nož,  
in jej, da velik boš.

#### MOJ NASVET

Malo treba je besed,  
mного lahko pomenijo,  
če poznaš ta čuden svet,  
to naj si vsi zapomnijo.

Če vzameš svinčnik ali pero,  
kar imaš najrej,  
boš videl kako zveni lepo,  
če znaš opisat lep doživljaj.

Da pisal bi lepo?  
Besed števílo mi kar skopni,  
opisat čudežno zemljo,  
to lahko ni.



# BITEF?



## NEKAJ O BITEFU

Gledavci letošnjega bitefa, ki so navajeni bitefov izpred petih, šestih let, se pritožujejo, da ni več tako šokanten, izživalen, hrupen, nepredvidljiv. Take lastnosti bi od festivala lahko pričakovali, če bi uvrstili v program same skupine, kot je La Mama Repertory Company iz New Yorka, ki je tako znana po svoji ekstravagantnosti, tako nestrpno pričakovanje vzbujajoča, ampak je prav ta šokirala na ta način, da ni prikazala nič šokantnega, nič v nebo vpijočega. Ta skupina, vodi jo Mrs. Ellen Stewart — „mama“ ameriškega avantgardnega gledališča — (Mama se imenujejo tudi mnoge druge gledališke skupine po celem svetu, ki so po svojem delu — eksperimentiranju — sorodne, oziroma iz prvotne Mame izhajajoče), se je predstavila s trilogijo Trojanke, Elektra in Medeja, ki je nastajala vse od leta 1970 na temelju antične grške dramatike, azteških, sumerskih in afriških ceremonialnih obredov in balkanskega melosa, ki včasih preide v srednjeveško cerkveno navdahnjeno pesem. Kaj lahko nastane iz vsega tega? En velik (zmešan) gledališki spektakel, sestavljen iz po izvoru tako različnih prizorov (ki so spet sestavljeni iz sila različnih gledaliških sredstev), od katerih so nekateri pravzaprav zelo lepi in pretresljivi (prizor ladje, ki pluje v Grčijo z bogatim plenom, pokopavanje ali objokovanje mrtvega otroka, prizor, ko mrtvo deklico odpelje reka), drugi pa taki za vmes, da ni dolgočasno (kakšen umor, bolešno kričanje, ki končno sploh ne pride do izraza, ker igravci že tako od začetka do konca z obrazom, z gibi in še bolj s hreščecim, sikajočim, zamolklim glasom izražajo tesnobo, odpor). Vse tri predstave so bile na Košutnjaku (filmsko mesto) v velikem prostoru, ki je kot prazno skladišče. Gledavci sedijo na dveh straneh (asociacije na antično gledališče), igravci pa se oglašajo zdaj tu, zdaj od tam, zdaj z vseh strani hkrati (obvladovanje prostora), s čimer dosežejo, da so prizori še bolj razdrobljeni, oddaljeni drug od drugega. Oblečeni so zelo (udobno) preprosto (v Medeji v žaklovino), uporabljajo pa „čudne“ rekvizite (nože, sablje, posode, živo kačo, prav moderne instrumente — bobne na primer) od katerih imajo nekateri (če ne vsi) verjetno simbolični pomen (rdeče blago namesto mrtvega telesa, živ golob kot novica). Vse to in še razni duhoviti triki (obglavljenje, porivanje v prepad — veliko si pomagajo z lučjo), s katerimi želijo „povedati“ zgodbo, in na drugi strani uporaba mešanice starega grškega, latinskega in raznih azijskih in afriških jezikov, ki jih danes nihče (razen redkih filologov, od katerih so se menda igravci tudi vestno učili) več ne razume, pa ne govorijo v prid njihovem temeljnemu prizadevanju, da bi jih razumeli vsi, tudi — vse morje, oblaki (sklicujejo se pa na ljubezen) (razumeti jim nemara pomeni verjeti).

Mamovci pravijo, da si prizadevajo tudi, da bi beseda izgubila leksikalni pomen in pridobila večji zvočni učinek. (To bi jim lahko verjeli, če ne bi toliko govorili). To jim je čudovito uspelo pri petju, včasih tudi pri nemih prizorih (slučajno), drugače pa njihova beseda še vedno ostane beseda (prastara sicer) in povrh še bolj revna (ker je nerazumljena), saj jo morajo dopolnjevati z gibi, jakostjo, barvo (če nočejo izgubiti stika z mitom, dogodki, ki jih uprizarjajo, s katerimi smo gledavci že od prej obremenjeni), namesto da bi se zatekli k zvoku samemu.

(Ne morem drugače, kot da mislim na toliko boljšega Pekarninega Gilgameša).

Na kratko: po dolgem čakanju, da so se končno pripeljali igravci — sužnji na vozovih — in s (za) katerimi smo se vsuli v dvorano mi — gledavci, Grki — ko smo končno smeli sesti (kajti prvi del prvega dela Trojanke so želeli odigrati med nami — rajo, kar je bilo — moram reči — dokaj zanimivo, a ne več kot pričakovanje vzbujajoče, sapa zapirajoče) in drugič (trilogija je bila namreč uprizorjena v dveh večerih) po skrivnostnem prihodu v dvorano, ko se je (kot je rekla „mama“ s prstom na ustih) predstava že začela (nekateri pa smo želeli videti tudi začetek) in smo morali vstopiti čisto tiho, ob luči morda desetih sveč, sem sprevidela, da je vse skupaj mnogo hrupa za malo (ali nič).

Ampak, saj tu je tudi francosko gledališče Theatre National Populaire z uprizoritvijo Molierovega Tartuffa, do katerega je znani režiser, dramatik in igravec, Roger Planchon, pristopil tako, da ga je rešil klasičnosti, ki mu je od nekdanj pripisana, da ga je odprl, odkril (razkrinkal). Roger Planchon pravi, da klasičnih del ne moremo brati klasično (če smo sodobni). Gre za tekst o (privatnem) življenju meščanske družine v drugi polovici 17. stoletja, za zapletanje trikotnika gospodar, žena, gospodarjev

najboljši prijatelj, kar bi nas (zdaj) pravzaprav ne zanimalo, če ne bi bilo tistih splošnih principov (perečih) političnih potez, nasilja, ki prihajajo (v družino) od zunaj in so torej tudi nam nevarna. To je Moliere pogumno nakazal, a hkrati zakrinkal, medtem ko je Planchon s svojo interpretacijo bolj svoboden, neposreden. Do tega je prišel s pomočjo odlične igravske skupine, natančno ustrezne kostimografije (oblečeni so preprosto, kar malomarno, v domača oblačila, boljše imajo le za med ljudi) in posebno, zelo funkcionalno grajeno sceno (dogaja se v renesančni dvorani, v kateri se najdejo še starejši elementi, ki ne ustrezajo več življenju, in ki pred našimi očmi začne razpadati, se spreminjati v navadno ropotarnico, spalnico, pralnico, jedilnico, to pa nevsiljivo, tekoče, kot se razliva čudovito ustvarjeni in do črke premišljeno interpretirani Molierovi verzi) (kar je bolj enostavno povedano, kot v resnici je). In grozljivi konec: ko družina utrjena, razkrinkana (ko se zdi, da jo nič hujšega ne more več doleteti) sedi za mizo in večerja, pride oblast, policija, vseodločujoča, ki lahko kaznuje, odpušča, kar koli, komurkoli (medtem ko je bilo do zdaj videti, da si to pravico lahko prilaščajo — Orgon — ali podajajo drug drugemu, se je nenadoma izkazalo, da to, kar so imeli, pravzaprav ni bilo tisto pravo, tisto, kar so mislili, da imajo).

V vrtu trava, majhen ribnik, okrog in okrog cvetje in zelenje, pleteni stoli, lepe, svetle gospe, uglajeni gospodje, gospodična, mladenič, debel gospod za poživitev, trije prijazni lovski psi in ptičje zvrčenje sestavljajo sceno za Mesec dni na kmetih Ivana Sergejeviča Turgenjeva, ki jih je uprizorilo Varšavsko gledališče Teatr Maly. Gospodična ljubi mladeniča, mladenič neko gospo, ki je žena nekega gospoda in ki jo ljubi nek drug gospod, nadzorujoča gospa mama, ki od časa do časa pride, da zajezi valove čustev, oh, in vsi trpijo, vsi so (pre)napeti.

Na hodniku Ateleja 212, gostitelja, je razstava kruha in slik na krušno temo. „Med mit in stvarnost“ (to je letošnje geslo, ki je nastalo ob sestavljanju gledališkega programa) „smo povabili vse, za katere vemo, da delajo „pravi“ ali „lažni“ kruh, da bi poleg mita imeli tudi „stvarnost“ v umetnosti. Ja, nekateri kruhi so res taki, da bi jih bilo škoda pojesti.

Ujela sem tudi predstavo Skopskega dramskega gledališča Jane Zadržag, narodno fantazijo s petjem. Tekst Gorana Stefanovskega je nastal na podlagi folklorne gradiva, ki ga je v prejšnjem stoletju zbiral Marko K. Cepenkov. Sestavljen je iz ljudskih rekel, vpleten je mit o neki (avtoritativni) vladarici (narod pleše kakor in kadar ona hoče), o nekem zmaju, ki na koncu vendar dobi neko konkretno podobo, nek namig (hudoben, hudomušen) na tostranstvo, o nekem junaku, Janu, katerega poslanstva tudi nisem prav razumela (sploh je bilo to zelo težko, ker je jezik poleg tega, da je makedonski, še arhaičen) (razen če ni „upanje na odrešitev“ — samo čigavo), in tu je ljudstvo, ki ga predstavljajo zakonski pari (karikature?), ki niso niti malo uosebljeni niti splošni (komedijantsko oblečene postave, ki ustvarjajo videz, da sodelujejo) in potem (na srečo) trije (dvorski) norčki, ki nam pokažejo ta hec, kako dobro je, da se laskaš tistemu, ki ga potrebuješ (to dobi, če se ne motim, tudi posebno mesto, ko pride na vlado zmaj, ki svetuje svojim podložnikom, naj verujejo vanj, naj nimajo nobenih drugih zmajčkov v čislju in naj predvsem ljubijo tako kot (on) drugi njih. Vse to je postavljeno pred sceno, ki predstavlja (po besedah režiserja Slobodana Unkovskega) napol razpadlo, podrtro krščansko cerkev, kakršnih je po Makedoniji dovolj (kraljica najraje kraljuje na oltarju in včasih pride dol, da malo zavlađa — z bičem v roki). „Recitiranje“ je ilustrirano s prizori (po načelu zdaj se bomo pa nekaj šli) (odganjanje kuge, sedenje pri mrliču) in povezano s petjem (spet se pesem izkaže za zelo učinkovito — žal je uporabljena le kot izhod v sili), kar pa je vse nekoliko ohromljeno z željo in strahom (prizadevanjem), da bi predstava ne bila preveč (očitno) narodno zabavna.

Krivična bi bila do bitefa, če bi ga hotela vsega pobarvati tako (razočarujoče), kot sem večino teh vrstic, kajti poudarjam, da sem pisala o predstavah, ki so bile slučajno na sporedu, ko sem bila tam.

IFIGENIJA ZAGORIČNIK



TROJANKE



# arhitektura in revolucija

## čas: 1917 ~ 1920

## prostor: sovjetska zveza

Vrabcu Mirku Janezu

Druga ura se bliža

Ti že spiš zagotovo.

Rimska cesta doji

tek Oke srebrnosiv.

V. Majakovski

Oblikovana teoretična in praktična dejavnost, ki je vezana s pojmi arhitektura in urbanizem, sloni na dveh predpostavkah, ki sta bistveno različni po „formi“ in „vsebini“.

1. Arhitektura in urbanizem sta zasnovana na formalnih in tehničnih aspektih (ostajajo v mejah pozitivne družbe stvarnosti).

2. Arhitektura in urbanizem sta zasnovana na predpostavki o možnem ustvarjalnem bivanju človeka, kar pomeni radikalno spremembo obstoječe družbene prakse; spremembo obstoječih družbenih in političnih oblik arhitekturne in urbanistične praktične dejavnosti.

Nejasna zavest o krizi arhitekture in urbanistične praktične dejavnosti, o krizi procesa proizvodnje, odnosov, ki iz tega procesa izhajajo in o posledicah te dejavnosti je prisotna v nekoč „umetniškem“, „kreativnem“ in „humanem“, svetu arhitekture, ki že leta in leta obstaja kot svet zase v balkanskem prostoru, z meščansko in vaško dediščino. Kriza, sprememba, demokratizacija so pojmi, ki so vse bolj pogosto del jezika arhitektov. Vsebinska teza, množica bistvenih oznak pojma je nedoločena; ob hipertrofirani uporabi teh pojmov, ob parcialnih interpretacijah stvarnosti je oblikovana misel končno samo fraza. Družbena stvarnost in oblike praktične dejavnosti arhitektov in urbanistov pa še vedno ostajajo nespremenjene.

Razumevanje praktične dejavnosti arhitektov in urbanistov v prostoru in času je pogojeno z refleksijo praktične dejavnosti v kontekstu celovite družbene prakse v preteklosti, sedanjosti in možni bodočnosti.

Vašo misel, ki na razmeščanih možganih spi, kot nažrt lakaj na zamašeni zofi, bom dražil s cunjami srca, ki krvavi, in jo do silega izroga v vsaki strofi.

V. Majakovski, Oblak v hlačah (1. kitica)



1. PROPAGANDNI VLAK /1920/

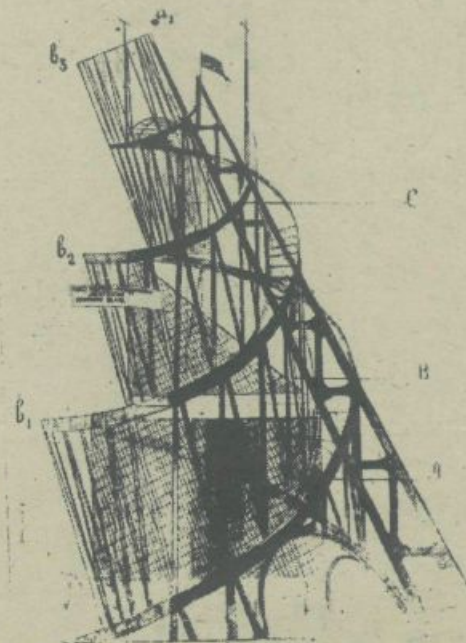
Arhitektura in revolucija  
Čas: 1917 - 1932  
Prostor: Sovjetska zveza

Arhitektura revolucije, konstitutivni del družbene in krajevne revolucije v Sovjetski zvezi je do neke meje domišljena in postavljena v „horizontalno historičnega“. Dolga leta je ostajala pred pragom zgodovine arhitekture. Sovjetska arhitektura, pojav v prostoru in času revolucije, na zahodu dolgo pozabljen, v Sovjetski zvezi pa prepovedana tema, je v delih Camille Gray, Anatola Koppa, V. Quilicia in sovjetskih zgodovinarjev v zadnjem desetletju predstavljena v „celoti“ kot integralni del zgodovine sodobne evropske arhitekture. Sodobna arhitektura meščanskega sveta, pogojena s določenimi tehnološkimi dosežki 19. stoletja, z razvojem tehnologije, razvojem industrije in novimi potrebami industrije družbe, obstaja danes samo še kot nekaj danega znotraj historičnega in nezagotovljenega. V t.i. „herojskem“ obdobju sodobne evropske arhitekture je osnovna značilnost negacija celotne formalne in tehnične dediščine preteklosti, toda ta je le del družbene stvarnosti meščanskega sveta, ki s svojim bistvu ostaja nedotaknjen.

Arhitektura revolucije ni samo: „gotovo, dovršeno, ukručeno in naprosto dano v obliko slučajnih historijskih fakta ali golih empirijskih činjenica, dakle historijsko kao empirijsko, koje spada v prošlost“, arhitektura revolucije je „ono svugda živo i životno za jedan svijet, za nas same uvijek iz samog temelja prezentno“ (M. Kanga). ... in stoji pred nami kot odprt izziv. Sovjetski arhitekti so razumeli pomen socialistične spremembe ekonomske družbene baze, toda družbene spremembe niso sprejeli samo kot linearni kazalni proces, kjer je arhitektura refleks ekonomskih in družbenih sprememb. Arhitektura revolucije in ekspresije, izraz ali odraz družbenih odnosov. Arhitektura je tvorni element družbene stvarnosti, je praktična dejavnost (produkcijaska dejavnost), družben odnos; ne več tradicionalna in avtoritarna praktična dejavnost, temveč revolucionarna praksa, ki ustvarja pogoje za možno človeško bivanje.

Misel, ki je od samega začetka prisotna, ki je vodila praktične dejavnosti sovjetskih arhitektov in ki je materializirana v t.i. „družbenih kondenzacijah“, se glasi: „Radikalna revolucija je lahko samo revolucija radikalnih potreb...“ (K. Marx). Sovjetska revolucija ni bila samo politična sprememba in sprememba proizvodnih odnosov, katere odraz bi bila nova nastajajoča kultura. Kulturna revolucija, ki je bistven del družbene spremembe, je bila v Sovjetski zvezi proces humanizacije vsakodnevne življenja človeka (delavca). Bila je prestop nasproti, predvidenega in nepredvidenega, znanega in neznanega, ustvar-

jalna avantura, ki je radikalno prekinila z obstoječim kulturnim totalitarizmom ruske preteklosti in z imperialističnimi oblikami meščanske kulture, ki je sledila začetkom industrializacije v Rusiji. V času te ustvarjalne avanture, osebnega in kolektivnega ustvarjalnega dela, v iskanju poti k novemu in v ustvarjanju novega se „napake“ in „efemerno“ bistveno deli procesa. Dogmatska „marksistična“ kritika prevaja celotni proces na določene efemerne rezultate in sodi o kulturi in umetnosti na osnovi iz konteksta iztrganih misli. Kritika ni zasnovana na refleksiji praktične dejavnosti v kontekstu celovite družbe stvarnosti. Dogmatsko determiniranje kulturne revolucije, zasnovane na teoriji odzra ali teoriji o progresivnem in dekadentnem razvoju družbe kot zgodovinske celote ne predstavlja nič drugega kot navaden ideološki verbalizem.



2. VLADIMIR TATLIN: SPOMENIK 3. INTERNACIONALI/1920/

1. primer: „Stara estetska merila naj zamenja estetika mogočnih strojev. Take in podobne poevolucionarne estetske formule konstruktivizma, kubizma, futurizma in drugih modnih „izmov“ praktično pomenijo dehumanizacijo umetnosti, kapitulacijo človeka pred njegovimi lastnimi proizvodi.“ (v Ljubljani leta 1972)

2. primer: „Rdeči v umetnosti in literaturi, kubisti in futuristi bodo s svojim škodljivim delovanjem z boljševiški metodami uničili spoznane standarde v umetnosti in literaturi“ (New York Times leta 1921).

Kaj, ko bi on ves pokrit z ranami, pripeljan v klavnice, uzrl za hip, kako si z usti, z zrezki zamazanimi, pohotno brundate Severjeninovostih! In za vas, ki le babe in kroknice cenite, naj nosi človek naprodaj glave? Jaz bom že rajši v baru pocestnicam ananasovo točil vodo!

V. Majakevski, Vam (zadnji 2 kitici)

Za mnoge meščanske kritike dvajsetih let je bila moderna umetnost, kot pravi Aaron Scharf, anarhija; anarhija je bila komunizem; spreminjanje naravnega in spreminjanje obstoječe družbene strukture je bilo anarhično in komunistično. Dogmatska „marksistična“ kritika se sklicuje na določeno število Leninovih tekstov o umetnosti; kot argument se uporablja Leninov odnos do tokov kulturne revolucije (Leninova nenaklonjenost do sodobne umetnosti, njegovo nerazumevanje za dosežke sodobne umetnosti; „v taki umetnosti ni našel ne lepote ne radosti“). Lenin s svojimi dekreti in teksti o umetnosti ni prešel meje političnega in pragmatičnega. Njegove teze imajo v prostoru refleksije umetniškega lahko le historično vrednost. Politično in pragmatično determiniranje kulturne revolucije je v sedanjem trenutku nepomembno. Umetnost je s svojo lastno močjo prisotna v sedanjosti, „mi zastanemo pred njenim čudom“, ki zahteva refleksijo, ki presega banalno in vulgarno dogmatsko refleksijo.

Kulturna revolucija nam govori s svojo lastno govorico. „Osvobodimo se slepila, ki nam onemogoča opažanje sveta, takega kot je. Tako se bomo rešili klasične mitologije in lahko oblikovali vsakodnevno življenje z umetniško ekspresijo.“

I. Golosov 1922

„Naše poskuse, zasnovane na radikalni spremembi družbenih in razrednih odnosov, usmerjamo na osnovi nacionalnih karakteristik, klimatskih, tehničnih in ekonomskih pogojev, ki jih nahajamo v različnih nacionalnih republikah.“

Kar se tiče sodobne arhitekture na zahodu, opazujemo elemente afinitete med našim delom in delom najnaprednejših arhitektov na zahodu, dokler so pod vplivom velikih dosežkov znanosti, tehnologije in sodobnih gradbenih metod, toda ne strinjamo se s cilji njihove arhitekture, z izhodiščem, ki jasno kažejo na razliko med meščanskim pristopom kapitalističnega zahoda in novimi družbenimi odnosi, ki obstajajo v proletarski deželi v principu gradnje socializma.“

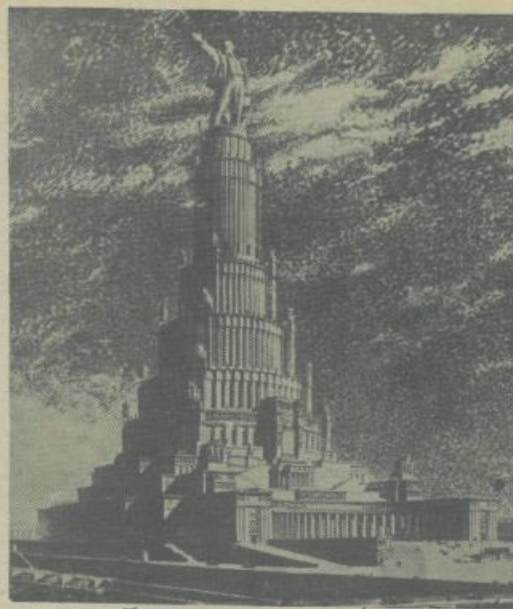
S. A. (Sodobna arhitektura, revija) 1928

„Naše delo mora temeljiti na pazljivem študiju programa v luči političnih in družbenih pogojev. Bistven cilj našega dela mora biti definiranje in ustvarjanje družbenega kondenzorja naše dobe. To je glavni princip konstruktivizma v arhitekturi... Pozornost javnosti moramo usmeriti na te probleme s tesnejšim povezovanjem našega dela z javnostjo, z našimi tovariši, ki so odgovorni za definiranje novih odnosov... med ljudmi in v prostoru proizvodnje.“

M. Ginzburg, 1928

„Konstruktivizem kot materialistična šola umetniškega, kot kreativna tehnika se vgrajuje, razvija in dosega družbene in produkcijske smeri pod zastavo dialektičnega materializma. Metodologija konstruktivizma je nujno vezana s proletarsko revolucijo in socialistično izgradnjo sovjetskega sistema. Kljub poenostavljanju, izkrivljanju in vulgarizaciji je konstruktivizem uspel odigrati vlogo v izgradnji materialnih in kulturnih temeljev mlade družbe in v uvajanju sodobne forme umetniške prakse. Čisti realizem in entuziazem za razumni proletarski utilitarizem in racionalizem in umetniško ekspresijo družbenih in kolektivnih ciljev delavskega razreda.“

A. Gan, 1928



3. PALAČA SOWJETOV /1932/

„Nismo profeti, ker je v tej stvari individualna volja brez moči. Mi se lahko s čutenjem podružabljenega življenja poizkusimo usmeriti k delovnim idejam. Mi lahko zaobjamemo karakter bodočnosti, ker to je v moči posameznika. Mi lahko z zmanjšanjem naših ustvarjalnih čustev racionalno vzpostavimo smer, ki jo moramo oblikovati. Toda ne moremo pričakovati, da bo naše delo brez napak in nad preverjanjem, ker proces ni statičen in odvisen od posameznika, temveč je naskončno fluiden in spremenljiv. Njegova vrednost se bo odkrila na koncu in na začetku. Mi smo le obrnili naslovno stran...“

Vsak določen korak je lahko pravilen ali nepravilen, toda v tem času to ni pomembno; pomemben je naš začetek, brez pogumnih poizkusov človeštva ne bi nikoli doseglo znanja, ki ga ima danes.“

A. Pasternak, 1927

ZAČETEK „SPREJEMANJA, PREDELOVANJA IN NADALJEVANJA TISTEGA, KAR JE NAJVRLEDNEJŠE V DOSE- DANJEM RAZVOJU ČLOVEŠKE MISLI IN KULTURE“ ALI ZAČETEK KONCA

28. februarja 1932 je komite, zadolžen za konstrukcijo palače sovjetrov pod predsedstvom V. Molotova oznanil izid natečaja v izjavi, ki je poudarila absolutno potrebo po monumentalizmu, enostavnosti, celovitosti in eleganci arhitekturne ekspresije in potrebo po uporabi novih tehnik in najboljših tehnik klasične arhitekture...

Dokument zgodovinske vrednosti v odnosu do reorganizacije arhitekturnega fronta je bila resolucija centralnega komiteja v zvezi z generalnim planom za rekonstrukcijo Moskve (1935), ki so ga ljudje pravilno imenovali Stalinov plan... Ta plan na iniciativo in pod direktivami tovariša J.V. Stalina odpira novo ero v razvoju arhitekture in planiranja...

V letu 1937 na 1. kongresu sovjetskih arhitektov... je bilo deklarirano, da... je socialistični realizem osnovna metoda sovjetske arhitekture...

JANKO ZLODRE

povzeto po AB



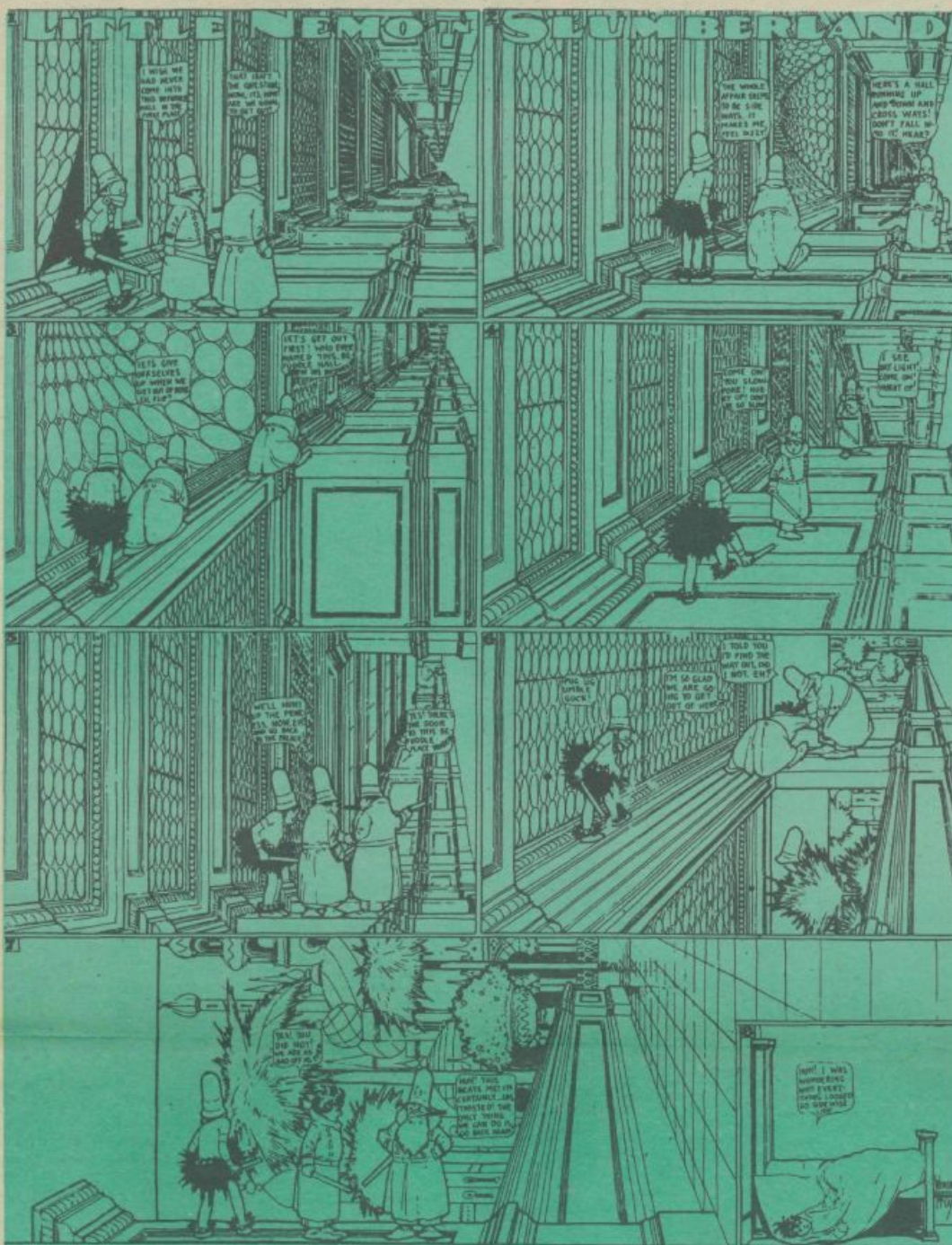
**BLABLA**

bo v ponedeljek 20.X.75 ob 16 na uredništvu TRIBUNE (najbolše ta hip) za vse, ki želijo s stripi, štosi, fotografijami in drugimi likovnimi stvaritvami sodelovati, se spleča!

likovni urednik ©



# quo vadis strip?



Little Nemo in Slumberland (1908), di Winsor McCay

## Primer eksperimentalnega stripa deskriptivnega tipa

I. S sebi prirojen kratkovidnostjo se je začel svet kulture zanimati za strip šele v trenutku, ko je prehajala hegemonija nad bralci tega izbranega sredstva v krizo, ko so se „zlata leta“ končala in šla mimo intelektualcev, ne da bi ti karkoli opazili. Kljub temu je to zapoznelo zanimanje intelektualcev za strip že obrodilo častitljivo bibliografijo o izvornih in zgodovinski, estetski ter sociološki stripa. V tem nenadnem, do neke mere modnem zanimanjem za strip, se je pogosto pozabljalo, da je strip sestavni del MASSCULTA, da je narejen za množice in da rezne ikonografske pripovedi enkratnega značaja (na pergamenah, papirusu, kot freske, ...) ne morejo biti predhodniki izražanja v obliki stripa. Strip je potreboval za svoj razvoj določene tehnično-industrijske predpogoje: uporaba parnega stroja v tisku, aplikacija bicilindrične tiskalne, razvoj prometa, ki omogoča hitro difuzijo publikacij ter razširitev uporabe električnega toka oziroma električna razsvetljava, ki je podaljšala možnost branja s tem, da ni bilo več razlike med dnevom in nočjo. Fizično strip obstaja sicer že takrat, ko je narisani, vendar mora biti reproduciran in razširjen v velikih količinah, da lahko doseže stadij množične komunikacije, ki je inherentna mitologiji in sociologiji stripa.

### II. ZACETKI

Domovina stripa so ZDA in njegova prva publika so bili bralci periodičnega tiska, torej odraslo občinstvo. Prvi stripi so bili derivacija in razširitev komičnih vinjet ter ilustracij iz knjig za otroke (KID STRIPS), zato ni čudno, da so jih potem, ko je oče odločil časopis, prebrali še otroci. V Evropi se ta fenomen ni ponovil, ker so bili tukajšnji stripi namenjeni mlajšim bralcem in so predstavljali sestavni del otroške literature. V ZDA pa je prišlo do generične delitve stripa glede na publiko, kateri je bil namenjen. Obstajali so GIRL STRIP, FAMILY STRIP, ... pojavil se je tudi EPIC STRIP, ki je postal kmalu za tem, v času velike gospodarske krize, edino identifikacijsko sredstvo odraslih z ameriško družbo.

Pred skoraj totalno podreditvijo ustvarjalcev stripa sindikatom je stripu uspelo pokazati svojo veliko nadarjenost za fantazijo in imaginacijo; nastala so dela, ki se s svojo svobodo kreacije uvrščajo med predhodnike dadaizma in surrealizma: „The Terrors of the Tiny Tade“ (Gustav Verbeek), „Little Nemo in Slumberland“ (Winsor McCay), „Krazy Kat“ (Herriman). Vsa ta dela predstavljajo milijne kamne poti, ki jo je strip prehodil v svojem razvoju.

### III. PODREDITEV STRIPOV SINDIKATOM IN „ZLATA LETA STRIPA“

To cvetoče avantgardno ustvarjanje je bilo kmalu prekinjeno. Logika kapitalističnega sistema je zahtevala dvojce: onemogočiti izhajanje stripov, ki bi s svojo družbeno kritičnostjo kazali na napake družbe, ter, na drugi strani, množično ustvarjanje stripov (stripe sedaj rišejo timi pod vodstvom „avtorja“, ki prispeva scenarij in podpis; taki stripi se z nezmanjšanim ritmom lahko nadaljujejo tudi po smrti vodje tima oziroma v njegovi odsotnosti) kakor tuda maksimalno možno naklado. Zato je strip dobil narativno obliko in družbeno sprejemljivo vsebino. Prevladali so stripi-satire družinskega življenja, zoomorfnih in science-fiction stripi. Slednji je v obliki epic stripa odprl obdobje, ki ga upravičeno lahko imenujemo „ZLATA LETA STRIPA“. Zvesti

pustolovskim romanom so ti stripi prikazovali dolge in zapletene zgodbe, ki so zahtevale feljtonsko objavljanje, istočasno pa prisilile bralca na naravnost obsedeni iskanje naslednje številke časopisa ali revije, ki je prinašala nadaljevanje zgodbe ter razjasnitev napete in nevarne situacije, v kateri se je znašel glavni junak v prejšnji številki. V tridesetih letih je epski science-fiction strip dobil avtonomno obliko azhajanja, COMIC-BOOKS ali COMICS. Njihova socialna funkcija je bila neke med žepno knjigo in filmom; stripi so zahtevali manjši finančni izdatek in manjši psihološki napor (zaradi ikonografske komponente) glede na roman, bili pa so tudi cenejši od filma, pri katerem prevladuje hipnotično branje. Vendar so stripi uspeli tudi pod takimi pogoji dokazati sposobnost presežanja fotografskega realizma in popolno kompatibilnost s kraljestvom fantazije.

V „zlatih letih“ se je utrnila mitologija stripa, ki se je ukoreninila med množice na enak način kakor veliki helenski miti med Atence. S to bistveno razliko, da so Američani vedeli, da sta Mandrake in Flash Gordon kimerični stvaritvi, obnašali pa so se, kakor da so res živeče osebe in s tem dali človeškost madežem tiskarskega črnila. Izhajajoč iz te mitogenetične konstatcije se lahko razume sociološko pomembnost stripa z visoko komunikacijsko učinkovitostjo. Zavedanje psiho-socialne komunikacijske učinkovitosti je sprožilo proces politične in ideološke instrumentalizacije stripa oziroma njegovih mitov.

### KONEC „ZLATIH LET“

Obdobje po drugi svetovni vojni, se zlasti po hladni vojni, je vneslo mnoge spremembe v družbeno-politične sisteme, mednarodne odnose in način življenja posameznika ter človeštva v celoti. V sedanjem svetu, v obdobju ekološke katastrofe in ob zavedanju o uničljivosti sveta v primeru globalnega konflikta med jedrsko oboroženimi državami, ni pogojev za avanturo, pojmovane v romantičnem smislu polpreteklosti. Dekolonizacija tretjega sveta je prinesla konec avanturam v ekotičnih deželah, avanturam, ki so bile pogosto dokaj rasistično koncipirane in ki postanejo nesmiselne v času, ko se lahko odplačuje izlet v Bangkok na obroke. Kritika policije in njene skrupiranosti je napravila zglednega detektiva Dicka za nesprejemljivega in zgolj posmehovanj vrednega. Smrt avanture je konec zlatih let – vsaj za industrijo stripa. Zadnji udarec ji je zadala barvna televizija s svojo narativno socialno funkcijo. Strip je začel ponovno eksperimentirati, podobno kot film, podal se je na vse do večerj prepovedano področje erotike, v iskanje novih grafičnih rešitev, novih idej, motiv in ideologij. Strip je postal, zahvaljujoč nekaterim avtorjem, zrela umetnost, polna semiotičnih ključev in aluzij na stvarnost.

Seveda še vedno obstajajo sindikati, kakor tudi epski stripi v klasičnem pomenu, le da krog avtorjev, sodelujočih s sindikati in krog bralcev teh stripov izgubljata na obsegu. Bralci se odločajo za zasledovanje novejših struj, polnih energije in sposobnih za večjo komunikabilnost. Le v državah z nerazvito stripsko kulturo, med katere sodi tudi Jugoslavija, najdemo na tržišču pretežno ali izključno stripe s Tarzani in Zagorji, stripe, ki izražajo očiten evropocentričen, značilen za imperialističen odnos do vseh in vsega, kar ni bele polti, ter potrebo po stalni prisotnosti belega človeka (beri: US State Dpt) na vseh koncih Zemlje in Kozmosa,

ker so vsi ostali nesposobni, to pa zato, ker so neumni, premalo zaverovani vase. Ti stripi zrcalijo sposobnost, vsemogočnost, neubranljivost vase zaverovanega kapitala v času svojega največjega poleta, ki je že zdavnaj mimo.

(Ali mi lahko kdorkoli pove in obrazloži kriterij, po katerem gradeče družbe, najslabše, kar se dobiti da, in s čemer se lahko socializira mladino gradeče družbe, najslabše, kar se dobiti da, in s čemer se lahko socializira mladino, kot našega najmočnejšega potrošnika stripov po vseh mogočih vrednotah, samo po humanističnih ne?)

### RENEZANSAN STRIPA

V času, ko se je strip iz „zlatih let“ že izpovedal in ko je kazalo, da so možne le še varijacije na isto temo, je govorico stripa sprejelo večje število umetnikov; številni izmed njih so neposredno sodelovali v študentskih gibanjih ali bili njih pristaši, skoraj vsi „mlajši“ avtorji pa so bili družbeno kritični, kar se je pokazalo v obdelavi tem, ki so se jih lotili. Glasnik konservativistične, panameriške ideologije, serijski, teamsko ustvarjeni strip poizkuša še vedno obdržati vsaj določen del bralcev, vendar mu to vedno težje uspeva, razen v državah tretjega sveta, ki jih osvaja s svojo cenenostjo, ki pa ni zgolj finančnega, temveč tudi vsebinskega karaktera. Vse večji del bralcev, čeprav absolutno gledano še vedno manjšina, se odloča za „težje“ stripe, za stripe, ki so predvsem aktualen družbeno političen komentar; napotil za življenje ne dajejo, bralcu ne nudijo lažnega občutka gotovosti, še več, motijo ga v njegovem malomeščanskem samozadovoljstvu; lastno eksistenco, sproščajo v njem vprašanje smiselnosti lastnega poenajanja, bivanja in nehanja. Bralca ne strahajo s podobami iz džungle ali z vampirji – strahajo ga z resnico, pred katero vsak tako rad zapira oči in si sugerira, da nič ne vidi. Leve in sovražna bitja iz vesolja zamenja vsakodnevno življenje v svoji najbolj groteskni podobi, slečeno vsake krikne. Obupen brezup, ki ne podžiga k akciji, temveč vleče v razmišljanje. Bralcu ne dopušča možnosti identifikacije z glavnim junakom. Glavni junak je le posrednik avtorjevih zapazanj, preko njega avtor vzpostavi direktno komunikacijo z bralcem s pomočjo medija, ki zahteva minimalen čas za realizacijo od ideje do tiska in distribucije in ki ima veliko odzivnost zaradi čisto specifične mitologije, ki jo je uspel ustvariti že „klasični“ strip.

### VRSTE STRIPA DANES

V šestdesetih in sedemdesetih letih je stripu uspelo osvojiti številna nova, do nedavnega zanj prepovedana področja. Rešen bremena fotografskega realizma in obveznosti narativnega karaktera, se je razvil

1. erotični strip
2. družbeno kritični strip
3. politični strip
4. strip-parodija
5. deskriptivni strip

Seveda so to čisti primerki svoje vrste, ki jih dejansko ni mnogo. V glavnem underground strip, ki zvest underground movementu kritizira vse obstoječe, vključno brezizhodnost undergrounda. Tako underground kot večina zgornj omenjenih stripov sodelujejo v procesu osveščanja množic. Tako underground kot večina zgornj omenjenih stripov sodelujejo v procesu osveščanja množic. Pridružujeta si pravico ne-dajanja končnih rešitev sistemu, ki propada. Zavedata se, da bi dajanje nasvetov ne koristilo nikomur, razen morda obstoječemu sistemu. V zadnjih letih opazimo tudi pojav elitnega stripa. Ta pojav je vezan na Evropo in je morda reakcija na dolgoletno zapostavljanje stripa in večkratno odrekanje stripu tudi najmanjših kulturnih vrednosti. Evropski avtorji nove generacije so morali na nek način priti iz geta, v katerega so jih potisnili Sindikati in njihove evropske podružnice. To jim je sicer uspelo, pogostoplo zaslugi mecenstva avantgarne založnikov. Proizvod takega sodelovanja je LUKSUZNI ALBUM, ki je uvrstil nekatere stripe v HIGHBROW kulturo; istočasno pa odtegnil številne dobre ustvarjalce stripov iz krogov, ki so se zbirali okrog naprednih revij, namenjenih objavi novih iskanj v stripu in teoretičnemu delu na področju – če dovolite – stripologije. Medtem ko so tovrstne revije (v Italiji: Linus, Alterlinus, Eureka, ... v Franciji: Charlie, Charlie Mensuel, Pilote, do neke mere Hara-Kiri, ...) še vedno pristopne najširšemu delu ljudstva, so posamezni albumi, že po svoji ceni, kakor tudi omejenemu številu izvodov, namenjeni zgolj snobom. Cena 160 strani obsegajoče Crepaxove obdelave literarnega teksta Histoire d'O be v prodaji stala 280.000 lir (dimenzije grafičnih listov so 50 x 35 cm). Devilova „Saga de Xam“ zahteva od bralca visoko stopnjo kriptografske aktivnosti, če hoče dešifrirati nekatere tekste čudnih alfabeta. Pojave elitnega stripa, ki zahteva večjo finančno in psihološko udeležbo bralca, ne moremo zagovarjati v imenu napredka v izraznih sredstvih, saj mnogi avtorji dokazujejo kompatibilnost angažiranega stripa z visoko stopnjo zahtevane bralčeve soudeležbe pri sprejemanju komunikacije z visoko stopnjo dostopnosti najširšim množicam. Pojav je mogoče negativno oceniti tudi s stališča komunikologije: v kolikor naj bi komunikacija postajala vse lažja in istočasno zajemala vedno širši krog soudeležencev na vedno višjem intelektualnem nivoju, potem strip, ki si ga lahko privoščijo in berejo le ozki krogi specializirane množice, te vloge vsekakor ne igra.

(Nadaljevanje prihodnjič z obrazložitvijo posameznih struj v sodobnem stripu, struj v sodobnem stripu).

Nasvet: nikar ne kupujte Politikega Zabavnika, če pa ga že kupite, ga vrzite v prvi koš z napisom „keep your city clean“!

### OBOMBE

1. Razmišljanja so posvečena dogajanjem v svetu.
2. Sindikati oz. Syndicates (morda bi bil boljši prevod v Agencije, toda v vseh dosedanjih prevodih je bil ustalil izraz sindikati) so nastopali kot posredniki med avtorjem in časopisnimi podjetji, v izdelavo stripov so vnesli proces delitve dela po sistemu tekočega traku, razširili strip po celem svetu ter standardizirali in homogenizirali material v smislu, da so sprejemali samo tiste stripe, ki niso nikogar žalili, še najmanj pa ameriške ureditve in vrednot Novega sveta, ki so bili vrednostno nevtralni, ki so torej prisegli na obstoječe (konservativistična komponenta).
3. Posledice se kažejo še danes, ko večina Evropejcev vrednosti strip kot nekaj infantilnega, nevrnednega branja in nedostojnega odraslemu bralcu, se zlasti intelektualcu.
4. Little Orphan Annie je v letih 1946/7 59 od 110 tednejš preživela v boju proti tujim (ruskim) agentom, vse pa v varovanju kapitalizma pred komunizmom ter malega biznismena pred vsem, kar mu lahko povzroči izmečki družbe.

ANTON GOMIŠČEK

|                                                                   |         |
|-------------------------------------------------------------------|---------|
| študentski list                                                   | TRIBUNA |
| izdajatelj UK ZSMS                                                |         |
| LJUBLJANA, TRG OSVOBODITVE 1                                      |         |
| PRIMEK IN IME:                                                    |         |
| NASLOV:                                                           |         |
| Naročam študentski list „TRIBUNA“. Celoletna naročnina je 35 din. |         |
| Naročnino bom poravnal takoj.                                     |         |
| HVALA!                                                            |         |
| Podpis:                                                           |         |